

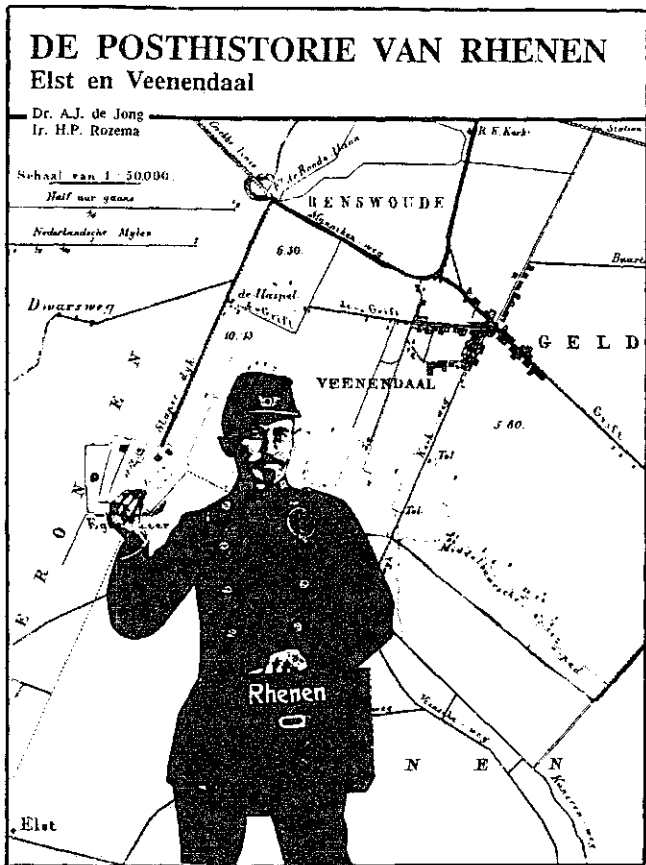
O U D R H E N E N

Mededelingenblad van de
Historische Vereniging
Oudheidkamer Rhenen en Omstreken

achtste jaargang
januari 1989
No. 1

BOEK OVER DE POSTGESCHIEDENIS VAN RHENEN EN NAASTE OMGEVING

Binnenkort zal als tweede deel van de vorig jaar gestarte Historische Heuvelrug-Reeks een boek verschijnen met als titel "DE POSTHISTORIE VAN RHENEN, Elst en Veenendaal". Het 220 pagina's tellende (A4 formaat) boek beoogt een overzicht te geven van de postgeschiedenis van het gebied Z.O.Utrecht vanaf circa de 16e eeuw. Het boek bevat meer dan 200 foto's en afbeeldingen. De prijs zal f 27,50 gaan bedragen.

De auteurs A.J.de Jong en H.P.Rozema laten zowel postale als historische aspecten uitgebreid aan de orde komen, waarvoor ondermeer gedegen archiefonderzoek is gedaan.

Bij de ontwikkeling van de postwegen in Nederland hebben diverse vormen van postvervoer een belangrijke rol gespeeld. Rhenen is in dit opzicht bijzonder interessant, immers het lag met Elst vanouds aan een van de oudste postroutes in Nederland, namelijk die van Den Haag over Utrecht naar Arnhem. Later kreeg Rhenen bovendien nog een trein- en een tramverbinding. Zoals uit het boek zal blijken, werd voor het vervoer van post ook wel gebruik gemaakt van de boot (via Rijn en Grift).

Ook wordt veel aandacht besteed aan het postpersoneel (brievengaarders, postbestellers, postdirecteuren, etc.), en de diverse poststempels die in dit gebied zijn gebruikt.

Om eerst de interesse te Rhenen, Elst en Veenendaal voor eendergelijk boek te peilen, komt er aanvankelijk een beperkte oplage. Geïnteresseerden kunnen hierop inschrijven via Tel. 03429 - 1039. Het boek zal circa februari/maart 1989 worden uitgebracht.

OUD(heidkundig) NIEUWS

In 1834 laat C.J.C. Reuvens de ligging van een aantal grafheuvels bij Remmerden in de buurt van Rhenen opmeten. Zijn plotselinge dood in 1835 verhinderde de publicatie van dit project (Flehite, oktober 1980, 12e jrg., nr.2, p.27 door J.A. Brongers).

ST. WILLIBRORD EN DE CUNERALEGENDE

Onlangs werd bij een uitbreiding van het fabrieksterrein te Remmerden, circa een halve meter onder het maaiveld, een omvangrijke Merovingische schat aangetroffen, bestaande uit gouden en zilveren munten (tremisses en sceatta's). Aangenomen wordt dat deze na circa 670 daar begraven is. De gouden munten echter dateren grotendeels van omstreeks 640.

Deze vondst is misschien een goede aanleiding om een artikel te wijden aan de toestanden in het gebied in en rond Rhenen in die tijd, met accent op St.Willibrord, een van de eerste missionarissen in dit gebied.

De 7e eeuw was in W.Europa een roerige tijd. Het toenmalige Nederland was verdeeld door drie volken, namelijk de Friezen in het noordelijk deel boven de (oude) Rijn, de Saksen in het oosten achter de IJssel en de Franken in het zuiden, met als noordgrens van hun rijk de rivier de Rijn (vergelijk ten tijde van de Romeinen).

In de afzonderlijke delen, waarin het Frankische rijk verdeeld was, Neustrië, Austrasië en Bourgondië, werd in de 7e eeuw de wereldlijke en geestelijke aristocratie steeds sterker.

Een van hun werd met de titel van hofmeier een machtig minister, wiens feitelijke macht die van de koningen zelfs boven het hoofd groeide.

In Austrasië werd dit ambt gewoonlijk bekleed door een lid uit de familie der Pippijnen, een Germaans geslacht, dat voornamelijk bezittingen had tussen Maas en Rijn.

Zo wist Pippijn II (van Herstal), hofmeier van Austrasië, omstreeks 678 de konkurrerende hofmeiers in Neustrie en Bourgondie te verslaan of opzij te zetten en kreeg hij zo eenheid en de heerschappij over het gehele Frankische rijk.

In de 7e eeuw kende het Friese koninkrijk zijn grootste uitbreiding, namelijk van het Sincfal (ten zuidwesten van Cadzand) tot aan de Weser. In het zuiden ontstonden Friese nederzettingen langs de benedenloop van de Schelde, Maas, Rijn en IJssel.

Naast landbouw en veeteelt begon ook de handel op te bloeien. Dorestad (later verwoest door de Noormannen) werd een belangrijk handelscentrum voor de Friezen, vanwaar overal naar toe werd uitgevaren om handel te drijven, ook met de Franken.

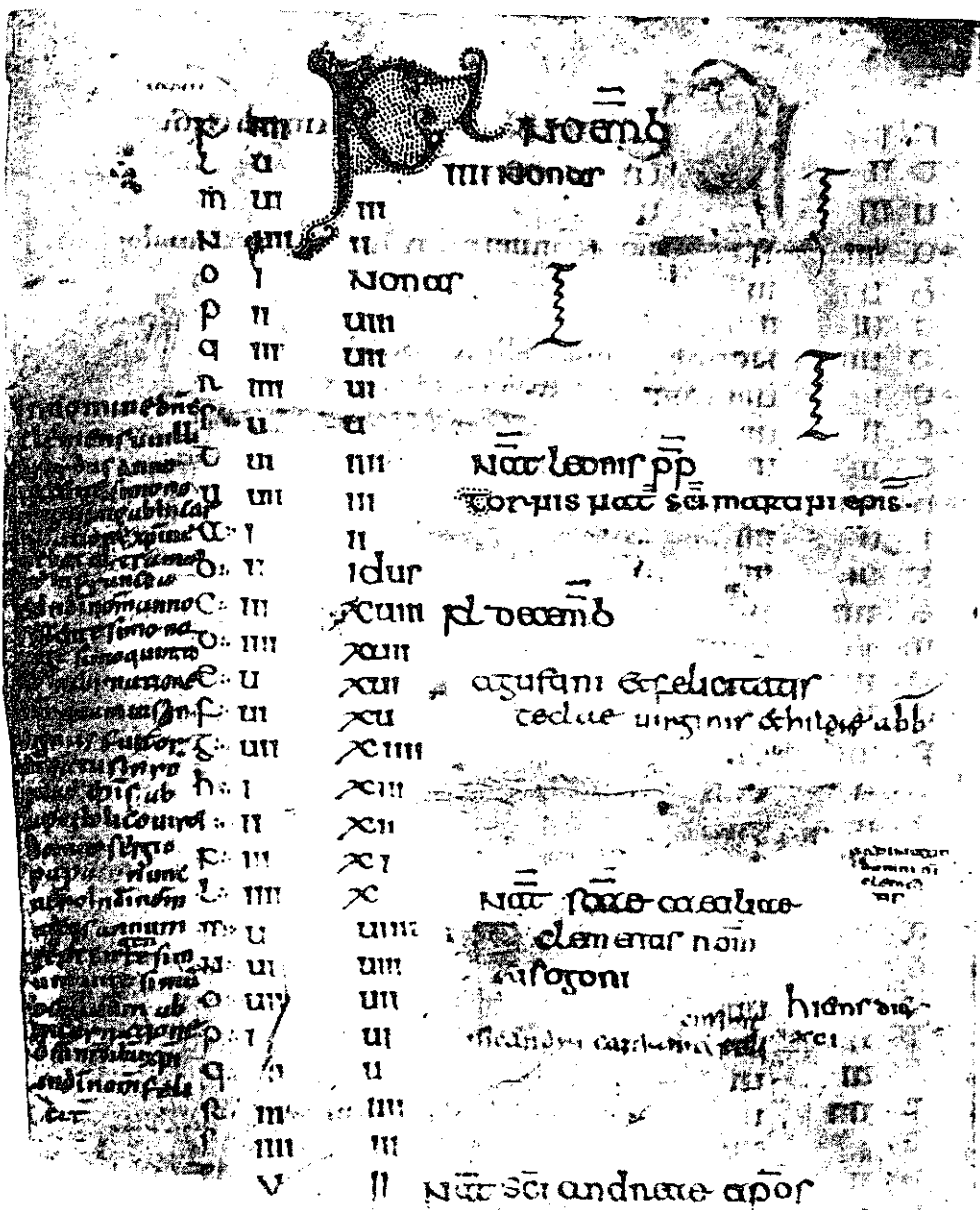
In 623 werd Dagobert I koning van het oostelijk deel en vanaf 629 van geheel het Frankenrijk. Mede onder invloed van de kerk besloot Dagobert tot een opmars naar het noorden.

In nauwe samenwerking met de hofmeier van het oosten, Pippijn de Oudste, en bisschop Kunibert van Keulen, breidde Dagobert I zijn invloed verder naar het noorden uit. Kerk en staat werkten hand in hand om landstrekken in de lage landen te kerstenen en zodoende onder Frankische heerschappij te brengen. Dagobert versloeg daarbij de Friezen, veroverde Utrecht in 631 en nam hun belangrijke handelscentrum Dorestad in.

Ook de bekende Frankische muntmeester Madelinus uit Maastricht trok naar Dorestad. Een groot aantal gouden munten gevonden te Remmerden dragen zijn naam als muntmeester.

Na Dagoberts dood kwamen er zwakke vorsten op de troon en werden de hofmeiers steeds belangrijker. Maar ook de hofmeiers wisten door onderlinge twisten niet de vrede in het rijk te bewaren. Steden als Utrecht en Dorestad werden dan ook weer heroverd door de Friezen met steun van de Saksen.

De Franken hadden in het veroverde gebied kerken en kastelen gesticht en missionarissen aan het werk gezet; echter

Afb.1.

Eigenhandige aantekening van Willibrord in zijn kalender bij de maand november uit 728. Willibrord schrijft dat hij in 690 in het Frankische rijk aankwam en in 695 door paus Sergius tot bisschop gewijd werd.

de Friezen verwoestten in het heroverde gebied weer de gestichte kerken en altaren.

In 687 kreeg Pippijn II (van Herstal) als opperhofmeier de macht over het rijk der Franken en trok deze ten strijde om het Frankische machtsgebied verder uit te breiden. Een geduchte tegenstander werd Redbad I (of Radbod), koning der Friezen in de periode 679 - 719; deze laatste werd in een beslissende slag rond 690 verslagen en zodoende kreeg Pippijn het zuidelijk deel van het Friese rijk tot aan de Veluwe in handen.

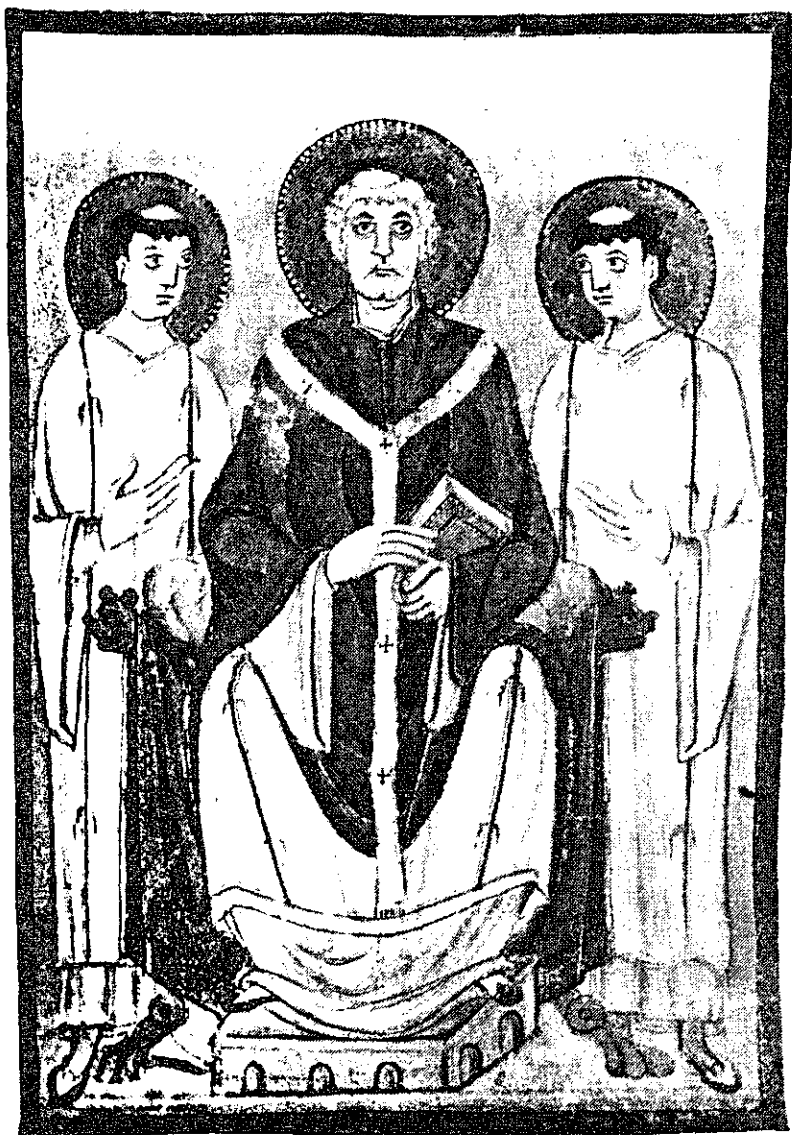
Om een blijvende vrede met de Friezen te bekrachtigen huwde de zoon van Pippijn, Grimoald, met Redbad's dochter Theudesinda.

Met steun van Pippijn werd het nieuw veroverde zuidelijke Friesland als missiegebied aangewezen, met Utrecht als standplaats en centrum voor de missionarissen. Deze kregen een tiende deel van al het koninklijke bezit en alle koninklijke inkomsten in het zendingsgebied.

Een belangrijke missionaris werd Willibrord. Deze werd in 657 in Engeland (Northumberland) geboren, en verbleef geruime in het klooster te Rippon, waar de H.Wilfried abt was en trad toe tot de orde der Benedictijnen. Hij vervolgde zijn opleiding vanaf 678 in het klooster van Rathmelsigi in Ierland om zich daar onder leiding van de H.Egbert voor te bereiden op het priesterschap en de missionaristaak.

Omstreeks 690 - juist nadat Pippijn de Friezen had verslagen - vertrok Willibrord met 11 helpers uit Ierland om de Friezen in het zuiden van hun rijk te trachten tot het Christendom te bekeren.

De kerstening der Friezen liep niet altijd even gemakkelijk, ondanks de steun van opperhofmeier Pippijn. Met name de Friese koning Redbad verzette zich heftig. Zo had Willibrord in het noorden aanvankelijk weinig succes.

Afb.2.

Willibrord als aartsbisschop met pallium en tussen twee diakenen afgebeeld. Deze miniatuur uit de 11e eeuw is de oudstbekende miniatuur van deze heilige.

Dat Willibrord's onderneming in de Christelijke wereld als zeer belangrijk werd geacht, bewijst wel zijn tocht naar Rome in 695, waar hij door Paus Sergius tot "Aartsbisschop der Friezen" werd gewijd.

In 714 stierf de grote Pippijn, die geen goede opvolgers had; onder andere werd zijn zoon Grimoald door een Fries in de kerk van Luik vermoord.

Dit was waar de Friese koning Redbad op had gewacht en met steun van weer de Saksen en gebruik makend van de verwarring en de schermutselingen van Frankische edelen onderling, bond hij opnieuw de strijd aan met de Franken en heroverde het oorspronkelijk Zuid-Friese gebied ("Citerior Frisia").

Het is echter Karel Martel (de "strijdhamer"), een bastaardzoon van Pippijn, geweest, die de Friezen een halt toeriep en die Redbad in 718 in een laatste gevecht bij Dorestad het onderspit deed delven.

Zodoende kon Willibrord zich weer naar het noorden begeven en kon het zendingswerk verder worden uitgebouwd. Koning Redbad overleed in 719 en is waarschijnlijk in de buurt Dorestad begraven.

Het is aannemelijk dat in het gebied tussen Rhenen en Dorestad (nu Wijk bij Duurstede) meermalen in die tijd strijd is geleverd. De Rijn stroomde in die tijd door de Mars. Remmerden was een voor de hand liggende oversteekplaats in de Rijn. Hier bevond zich vanouds waarschijnlijk een nederzetting. De goud- en zilverschatte Remmerden is bij gelegenheid waarschijnlijk van een bedreigende situatie daar begraven en nooit meer door de eigenaar opgegraven.

Interessant is de relatie van Willibrord met de Cunerallegende. Volgens deze legende zou Cunera in het jaar 340 begraven zijn te Rhenen.

Afb.3.

Afbeelding uit "Dat leven van Kunera" voorstellende de overval door "hunnen" op het gezelschap van de H. Ursula en de haar vergezellende maagden. De "Koning van de Rijn" Rabbodus voert Cunera mee onder zijn mantel.

De relatie met de Ursulalegende is onduidelijk, immers Ursula zou rond 454 met "elfduizend" maagden van Engeland naar Rome zijn getrokken, hetgeen chronologisch beter zou kunnen kloppen met een vermeende overval door de Hunnen. De stad Tiel ontleent hieraan dat Tiel reeds in het midden van de 5e eeuw als nederzetting bestond.

Volgens de Cuneralegende zou Willibrord op weg naar Keulen te Rhenen overnacht hebben. Tevens was hij door Paus Sergius gezonden. Vermoedelijk was dit dus na 21 november 695. De Rhenenaren vertelden hem van de wonderen rond Cunera en vroegen hem of hij Cunera wilde "verheffen". Hierop beloofde Willibrord dat hij na zijn reis naar Keulen aan dit verzoek gevolg zou geven.

Volgens de legende zou hij deze belofte vergeten hebben maar op de weg terug uit Keulen door een storm bij de Heimenberch (Grebbeberg) zijn gestrand, waarbij hij aan zijn belofte zou zijn herinnerd en alsnog het lichaam van Cunera heeft laten opgraven dat "lach in der eerde CCC jaer XLI eer dat si sunte Willibrordus verhieff".

Bij de verheffing zou Cunera dus 361 jaar begraven zijn geweest. Dit zou betekenen dat deze verheffing zich in het jaar 701 zou hebben afgespeeld. Dit klopt vrij redelijk dus met de tijd dat Willibrord zijn zendingswerk in dit gebied verrichtte.

Ook zal deze verheffing belangrijk hebben bijgedragen tot de kerstening van de bevolking in dit gebied, die volgens overlevering een "eigen" martelares kende waaraan belangrijke Christelijke deugden werden toegeschreven.

De "dwale" of doek waarmee Cunera zou zijn gewurgd, bevindt zich in het Catharijnenconvent te Utrecht. Deze wurgdoek zou van Koptische afkomst zijn en uit de 6e of 7e eeuw stammen.

Er zijn nu twee mogelijkheden, of de rond Rhenen wonende

Friezen hadden deze meegebracht van hun handelstochten en aan de relikwieën van Cunera toegevoegd, of de hele geschiedenis heeft zich inderdaad in de 7e eeuw afgespeeld, en was Cunera buitgemaakt door en bijvrouw geworden van de Friese koning Redbad(Radbod, Radboud), om later te worden vermoord door diens jaloerse echtgenote.

Heeft de hele geschiedenis zich echter rond 340 afgespeeld dan is een overval door de Hunnen en Cunera als een van de metgezellinnen van de H.Ursula zeer onwaarschijnlijk. Dit moeten dan andere, vermoedelijk Germanen zijn geweest, waarvan een koning Radboud haar zou hebben bevrijd. Nagegaan zou moeten worden of er in die tijd in de Rijnstreek een belangrijke koning Radboud voorkwam.

De Cuneralegende blijft raadselachtig, maar is nog steeds een boeiend onderdeel van de geschiedenis van het gebied in en rond Rhenen.

ENKELE LITERATUURBRONNEN

Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Deel 1. Middeleeuwen (Fibula-Van Dishoeck, Haarlem 1981).

H.Halbertsma, Het heidendom waar Liudger onder de Friezen mee te maken kreeg, R.O.B. Overdrukken Nr 224, p.21-43 (1984).

H.Halbertsma, Teisterbant in het geding over de begrenzing van het Friese koninkrijk, R.O.B. Overdrukken Nr.225, p.323-338(1984).

N.C.Kist, De Reenensche Kuneralegende in betrekking tot die van Sinte Ursula en de 11.000 maagden, Kerkhistorisch Archief (1859), deel II, p.1-48(3058E30).

J.Combrink, Dat leven van Kunera, transcriptie (Rhenen 1988).

W.R.de Jong, De geschiedenis van het Bisdom Utrecht (Utrecht 1926), p.8 e.v.

Mr.J.W.C.van Campen, Willibrord en Utrecht, Jaarboekje Oud-Utrecht(1939), p.23 e.v.

Dr.R.R.Post, Kerkgeschiedenis van Nederland in de Middeleeuwen (Utrecht/Antwerpen 1957).

A.J.de Jong.

OUD(heidkundig) NIEUWS

De loop der bevolking wordt geraamd naar de bescheiden der navolgenden jaren: in 1795 telde de omtrek van het stedeke Rhenen 1630; 1811 - 1922; 1822 - 2377; 1840 - 3274; 1875 - 4150 inwoners; in laatst genoemd jaar onderscheiden in 4055 hervormden en 91 van andere geloofsbelijdenis in verschillende kerkgenootschappen. Rhenen bevatte in 1870 - 280 huizen en 1612 ingezetenen binnen de kom van den omtrek(Rhenen en Omstreken, W.J. VAN NAS te Rhenen, deel 1910, p.15).

ooo

Op verschillende plaatsen in de stad ziet men nog in en op de stoepen van vele huizen, groote steenen en steenerpalen met figuren, wapens en jaartallen, welke zéér waarschijnlijk van het Koningshuis afkomstig zijn; zelfs vindt men aan de beide einden van een stoep in de Kruisstraat een steenen paal, waarop een wapen is uitgehouwer en men zéér duidelijk het jaartal 1565 leest; deze palen dateeren dus van nóg vroeger tijd dan de stichting van het Koningshuis(Eigen Haard, 1909, p.490, "Oud Rhenen" door B.J. Ramspek).

REMMERDEN EN ZIJN VROEG-MIDDELEEUWSE MUNTSCAPT.

Door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek(R.O.B.) werd tijdens een persconferentie op 13 december 1988 te Amersfoort, melding gemaakt van drie belangrijke archeologische vondsten.

Directeur Prof.dr. W.A. van Es gaf daarbij te kennen, hoe belangrijk de bijdrage is, die amateur-archeologen leveren aan de "inventarisatie" van ons bodemarchief.

In een oorkonde van 7-10 nov.855 worden in het huidige Rhenen, de volgende drie Villae genoemd: Laar, Remmerden en Rhenen.

Villa Rhenen zelf verkeerde toen in een weinig gunstige positie, wat betreft de verbinding te water.

De Rijn, die destijds nog langs Kesteren stroomde, kwam bij Remmerden in aanraking met de Utrechtse Heuvelrug. Het duurde tot omstreeks 1200, voordat Rhenen aan een bruikbaar vaarwater zou komen te liggen.

Dat het ons amateur-archeologen geboden blijft waakzaam te zijn, wanneer er in Rhenen en omgeving graafwerkzaamheden worden verricht, zal U duidelijk worden uit het hierna volgende verslag:

September 1988 ging de gemeente Rhenen over tot het bouwrijp maken van het uitbreidingsgedeelte Industrie-terrein Remmerden.

Reeds eerder gedane vondsten, getuigen van een vrijwel aaneengesloten bewoning van Remmerden.

Door ons bestuurslid Mevr. Ch. H. Delfin- van Mourik Broekman(Corr. R.O.B.), werd dan ook "ALARMFASE 1" afgekondigd. Zij mobiliseerde haar eenheden vanuit haar Veenendaalse Veste "Hollandia Staete".

Reeds op 29 september 1988 bezocht de provinciaal archeoloog, de heer W.J.van Tent, het gebied Remmerden. Er werden door mij o.a. diverse afvalputten(ingravingen) aangetroffen en een fraai bewerkt stuk vuursteen. Een van de afvalputten bevatte ca. 50 fragmenten aardewerk uit de bronstijd (2100 - 600 v. C.).

Wat schetst onze verbazing; Midden oktober vond de heer J. van der Horst uit Veenendaal, lid A.W.N. en behorende tot de gemobiliseerde eenheden, op een gebied van ca. 150 m², 8 muntstukken uit de merovingische periode(400-750 n. C.).

Goudstukken uit deze periode worden Solidus resp. Tremissis genoemd. Zilverstukken Denarius of Sceatta.

Foto R.O.B.

Hij meldde de vondst direkt bij de provinciaal archeoloog, de heer van Tent.

Deze kwam niet alleen direkt de vondsten, maar ook de vindplaats in ogenschouw nemen.

Toen de vindplaats werd verbreed, vond ik met de metaaldetektor van ons bestuurslid A. de Jong, nog 5 muntstukken.

Duidelijk werd nu, dat de vondsten geen toeval konden zijn. Gezien het feit, dat de vindplaats dreigde te worden afgegraven, werd "ALARM FASE 2" ingezet.

De heer van Tent ging in overleg met de gemeente Rhenen. Deze verleende alle medewerking om tot een onderzoek te komen.

De R.O.B. kreeg voldoende tijd voor één voor hen wat ongebruikelijke bezigheid.

Het bergen van een verploegde muntschat was zelfs voor de R.O.B. geen alledaags gebeuren. Het onderzoek vond plaats in de maanden november en december 1988.

Tijdens het onderzoek werd duidelijk, dat een gedeelte van het aangrenzend terrein moest worden onderzocht.

De eigenaar "Addenshoeve" verleende alle medewerking.

Uiterste voorzichtigheid was geboden. De betrokkenen werd zwijgplicht opgelegd. Een compliment aan al de medewerkers en ingewijden is hier zeker op zijn plaats. Gedurende de gehele onderzoeksperiode hebben we in alle rust kunnen werken.

"ALARMFASE 3" kwam in werking op het moment dat, niet te identificeren personen het onderzoeksterrein naderden. Muntjes werden dan achteloos in het vondstenbakje gedeponeerd.

Zelf, mocht ik als Rhenens ingezetene, het genoeg smaken als "detektoroloog" gedurende het gehele onderzoek aan het gebeuren mee te werken. Nu, dat heb ik geweten! Een maand in opperste concentratie de aarde af luisteren met een metaaldetektor is beslist geen sinecure.

Niet alleen merovingische muntjes geven een signaal door aan de koptelefoon, maar elk metaal bevattend voorwerp. Elk signaal, hoe zacht dan ook, werd met de grootst mogelijke nauwkeurigheid onderzocht.

Via het Koninklijk Penningkabinet te Leiden kregen we bijstand van een deskundige op het gebied van het werken met een detektor. De heer P. Heydelaar uit Amerika heeft zich 8 dagen van zijn verlof in Nederland belangeloos ingezet en mij het vak grondig geleerd.

Ook de ontdekker van de vindplaats, de heer J. van der Horst, heeft enkele dagen belangeloos meegewerkt.

1. Randschrift rond kop:
"DORESTAT FIT" - geslagen te DORESTAT(Wijk bij Duurstede)
2. Randschrift rond kruis;
"MADELINVS M" - MADELINUS Monetarius, dit staat voor Madelinus muntmeester.

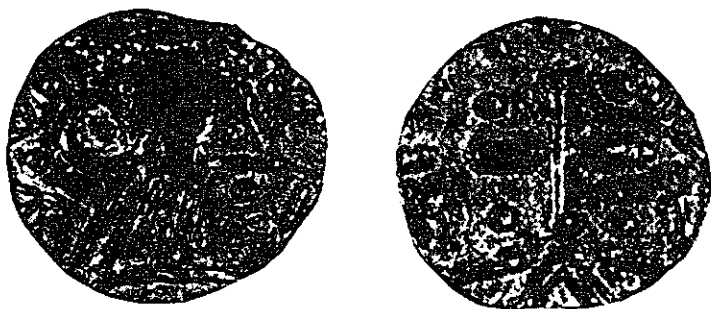

Zeer nauwkeurig zijn we te werk gegaan. In vakken van 2 bij 2 meter werd er door de dieplepel telkens 5 cm van het esdek afgeschaafd tot een diepte van ca. 70 cm. De inhoud werd gezeefd en gespoeld. Zowel het vlak (zie foto boven), alsmede het geëgaliseerde stort werd zorgvuldig met de detector afgeluisterd. De eerste vakken leverden geen munten op, wel prachtig versierde fragmenten aardewerk: Pot- en Klokbekeercultuur, een verdwaalde vingerhoed, een staafje zilver(?), een mogelijk merovingisch sierspeld van brons en aardewerkscherven uit allerlei periodes.

En jawel, daar kwamen de eerste munten. Nietige kleine dingen van een ongekennde primitieve schoonheid. Echt, je werd er even stil van.

Omdat er na verloop van tijd verder uit de spoelmachine geen archeologische zaken meer kwamen, werd besloten deze tijdrovende bezigheid te staken en het verder onderzoek uit te voeren met: dieplepel, detector, troffel, hark en mankracht.

Sceatta(Zilver)

(3 x vergroot)

Frisia: Continentaal Runentype

Nauwkeurige intekening van de vondsten gaven na verloop van tijd een betrouwbaar beeld van de verspreiding. Duidelijk zichtbare ploegsporen op het niveau waar zich de meeste munten bevonden(ca. 50 cm diep), bevestigden het vermoeden dat het ging om een verploegde muntschat. In het centrum van de verspreiding troffen we in één vak, een hoge concentratie aan van 36 munten, dicht bij elkaar. Het is zeker niet gewaagd te veronderstellen dat dáár de muntschat werd begraven.

Naast het bergen van de muntschat is een grondig archeologisch onderzoek verricht.

Aanwijzingen waarin de muntschat werd begraven, zijn niet gevonden. Een kistje, potje, kruikje of buidel, dát geheim heeft de aarde niet prijsgegeven.

Het zal U duidelijk zijn dat "Remmerden" in de toekomst nauwlettend geobserveerd dient te worden.

De geschiedenis leert ons, dat het einde 7e eeuw in "Midden Nederland" roerige tijden waren. Zeker is, dat het de eigenaar niet gegeven is geweest de muntschat op te graven. Het moet in die tijd een vermogen zijn geweest.

De vindplaats werd uiterst nauwkeurig onderzocht en is door afgraving niet meer aanwezig. Schatgravers rest slechts de ijdele hoop nog iets van hun gading te vinden.

In het totaal werden 98 gouden tremisses en 141 zilveren sceatta's geborgen.

Onderstaand een overzicht van reeds eerder gedane muntvondsten uit de merovingische periode.

Het betreft gesloten vondsten, die voor het merendeel al lang geleden hebben plaatsgevonden. De gegevens zijn verstrekt door het Koninklijk Penningkabinet te Leiden.

TREMISSES:

Verborgen Vindplaats en jr. Stuks Bewaard in:

ca. 550	Midlum	1925	13	13	Fries Museum
ca. 575	Velsen	1866	16	16	Kon.Penningkabinet
ca. 600	Escharen	1897	66	37	Kon.Penningkabinet
ca. 625	Wiewerd	1866	29	29	Rijksm.v.Oudheden
ca. 635	Nietap ca.	1900	41	17	Kon.Penningkabinet
				15	Drents Museum
ca. 645	Dronrijp	1876	44	44	Fries Museum

Rond 670 voltrok zich een omslag in het muntwezen. Werden er aanvankelijk uitsluitend goudstukken geslagen, vanaf genoemd tijdstip is nog slechts zilver als muntmetaal in gebruik geweest.

Gesloten schatvondsten van zilverstukken zijn even schaars. De omvang echter is meestal groter en ook losse vondsten komen in ruimere mate voor.

SCEATA'S:

Verborgen Vindplaats en jr. Stuks Bewaard in:

ca. 720	Escharen	1980	9	9	Part. Collectie
ca. 730	Hallum	1866	223	201	Fries Museum
ca. 730	Franeker	1868	410	189	Fries Museum
				192	Kon.Penningkabinet
ca. 740	Lutje-Saaksum	1917	27	27	Groninger Museum
ca. 750	Terwispe	1863	161	146	Fries Museum

De belangrijkheid van de vondst op Remmerden bij Rhenen is onder andere gelegen in het feit dat gesloten muntvondsten uit de merovingische periode zeer zeldzaam zijn en bovendien voor het merendeel al lang geleden hebben plaats gevonden.

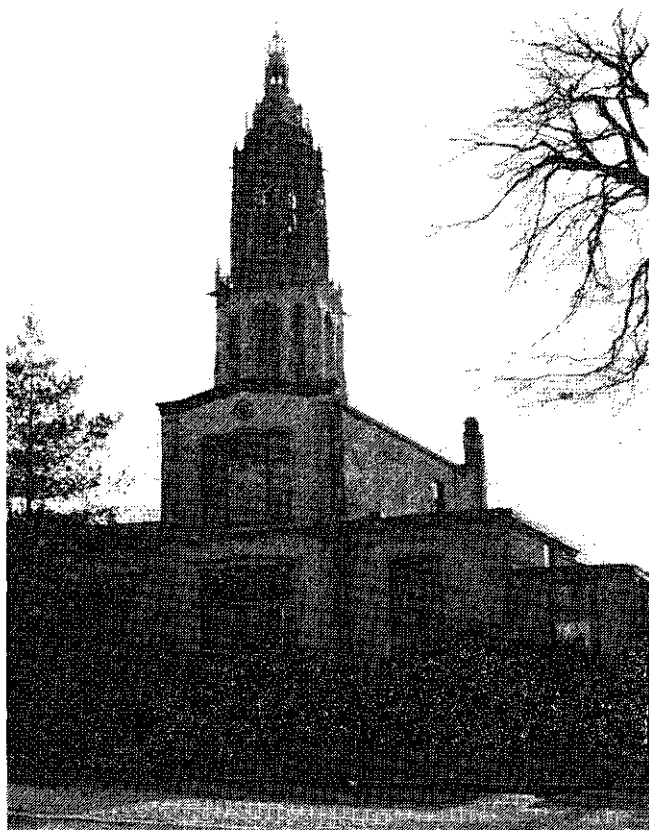
De omvang, de samenstelling, alsmede de aanwezigheid van zowel gouden als zilveren muntstukken in één muntschat, zal de mogelijkheid sterk vergroten om meer gefundeerde uitspraken te kunnen doen over de vroegste muntgeschiedenis van ons land.

J. Mom

ER WORDT WEER EEN STUKJE OUD RHENEN GESLOOPT!

Weinig van de Rhenense binnenstad is gespaard gebleven bij de bombardementen in de laatste wereldoorlog. Vaak is de de spijtige sloop van de Waag aan de Markt en de Gasthuis-kapel later ter sprake geweest. Als redelijk klinkend argument werd gebruikt: "De panden raakten sterk in verval en er was vlak na de oorlog domweg geen geld om ze te restaureren".

Echter echt geld voor restauratie van monumentale panden is er nooit; het is meer een kwestie van mentaliteit en goede smaak. We moeten helaas vaststellen dat op het punt van "oog voor stadsschoon" het gemeentebestuur van Rhenen niet al te hoog scoort. Het is nog steeds een wonder te noemen dat het postkantoor van Rhenen gerestaureerd is, en niet onder de slopershamer gevallen is.

In het Bestemmingsplan Binnenstad Rhenen is vastgelegd dat zolang "een vergunninghouder maar aan dat plan voldoet en de welstandscommissie geen problemen heeft, de sloop van karakteristieke panden, om plaats te maken voor nieuwbouw, niet kan worden tegengehouden". Zo ging het met de huisjes aan de Weverstraat (restauratie heette dat!) en zo volgt er nog veel meer, stadsbeeldbepalend of niet.

Zo zal het ook gaan met het "beeldbepalende huis"(Afb.1) aan het Frederik van de Paltshof; niet op de monumentenlijst, prima plaats voor een luxe appartementenflat.

"De projektontwikkelaar voldoet aan de eisen, die de Rhenense raad zelf heeft opgesteld. Weigering van een bouwvergunning lijkt dus niet mogelijk".

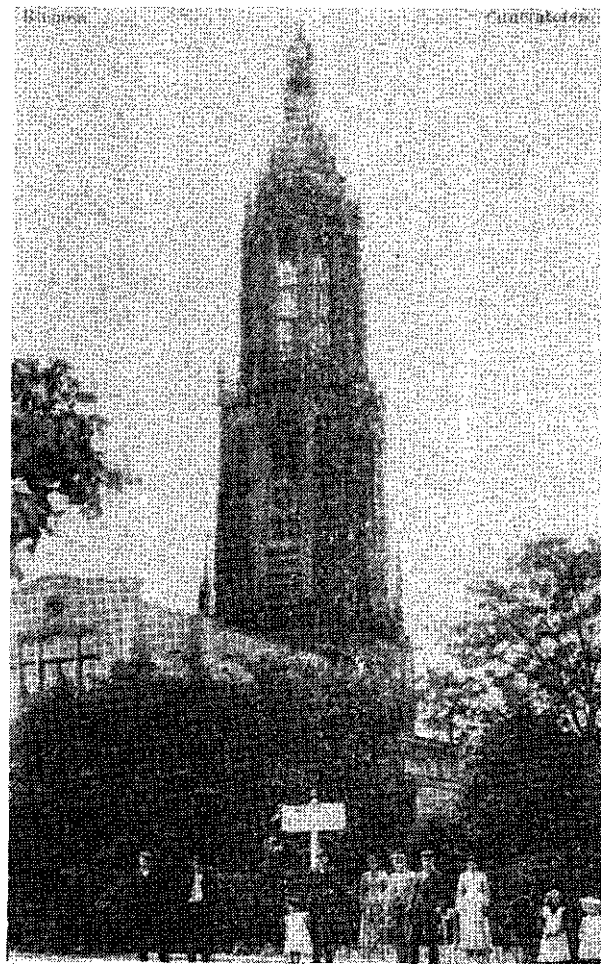
Deze villa staat vrijwel op een plek waar vroeger het zomerpaleis van de Winterkoning (Koningshuis) heeft gestaan, en daarvoor de middeleeuwse Agnietenkerk. Schrale troost, er is toegezegd dat alvorens de bouw van de geplande kantoren en appartementen begint, er historisch onderzoek mag plaatsvinden.

Ondanks de protesten van raadsleden, de historische vereniging, de Stichting Werkgroep Milieubeheer en de bewoners van Torenstraat en Koningshof zal de sloop van de honderdjarige villa wel moeilijk tegen te houden zijn.

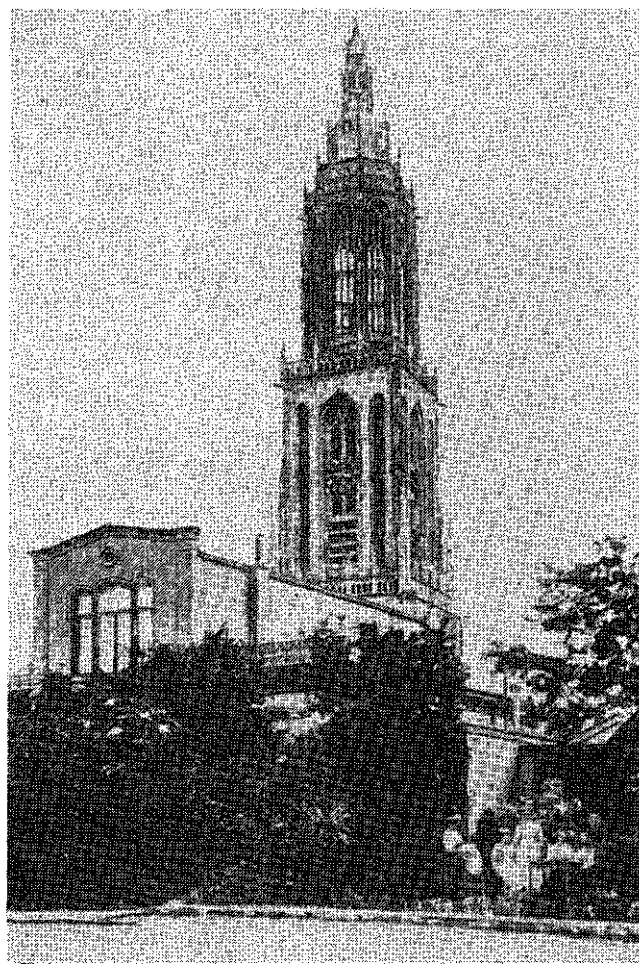
Vandaar dat we hier ook nog twee foto's van rond 1900 laten zien (Afb.2 en 3), zodat we ons nog eens goed realiseren wat er dit keer gesloopt gaat worden.

De verarming van Rhenen's stadsschoon gaat dus onophoudelijk verder en opnieuw zullen we er later weer spijt van hebben.

ADJ

Afb. 2.

Afb. 3.

HET RHENENSE OUD-ARCHIEF

Bepaalde gedachten en gebeurtenissen treden vaak op verschillende plaatsen en bij verschillende personen op dezelfde tijd aan het licht. Zo bijv. de kwestie van de oude-archieven. In het voorjaar hield voor ons de provinciale inspectrice mevrouw Erkelens een boeiende lezingavond, nu, aan het eind van 1988 komt "Spieghel Historiae" met een themanummer over de Nederlandse archieven in het algemeen. Op uitputtende wijze hebben een aantal deskundigen in dat nummer hun zegje gedaan en daarbij duidelijk aangetoond hoe belangrijk het is, dat, dit ons Nederlands historische bezit, zorgvuldig bewaard en gekoesterd wordt.

Al deze artikelen nalezend kwam bij mij het Rhenense oud-archief weer onder de aandacht.

Een officiële eis is, dat behalve een goede behandeling en bewaring ook de bereikbaarheid van een archief voorop moet staan. Daarbij moet de veiligheid van het bezit niet uit het oog verloren gaan. Veiligheid, wat betreft vocht en brand, maar ook, en dat vooral niet te vergeten, de bescherming tegen "lange vingers". Dat alles vraagt nog al wat.

Mevrouw Erkelens heeft ons wat betreft het Rhenens archief nogal gerustgesteld, hoewel ook sommige zaken als vocht en diefstal een voortdurende zorg moeten blijven, maar in vergelijking met de archieven in andere plaatsen steekt Rhenen niet ongunstig af. Met de bereikbaarheid is het wat moeilijker gesteld. "Bereikbaar" wil voor ons zeggen: de archieven zijn te gebruiken en te bestuderen onder bekwaam en deskundig toezicht, dat ook in staat is voorlichting te geven en hulp te verlenen bij het zoeken.

Dit laatste nu is in Rhenen niet mogelijk. Weliswaar verleent de betrokken ambtenaar zo nodig alle medewerking, maar echt deskundig geschiedt dit niet. Men moet zelf maar zoeken.

Dat nu is te voorkomen als er een archivaris zou worden aangesteld. "Maar", zult u zeggen, "wie moet deze functionaris dan betalen?". De "Gemeente" natuurlijk, maar daar is het geld ook niet ruim voorhanden.

Een praktische en niet zo dure oplossing zou kunnen worden gevonden als men met aangrenzende gemeenten zou willen samenwerken.

Eén functionaris dus bijv. voor Rhenen, Amerongen en Leersum. Voor elke gemeente bijv. 2 (of 3) halve dagen "dienstdoend". Bijv. Rhenen: het archief geopend: maandag, woensdag (en vrijdag) van 10 tot 12 uur. De archivaris is dan aanwezig, geeft voorlichting en houdt toezicht. De andere dagen en tijden dan te verdelen over de andere gemeenten. Zoiets vraagt organisatie, maar zou wel een hele verbetering zijn en de bescherming van het archief zou zijn gewaarborgd.

J. Combrink.

OUD(heidkundig) NIEUWS

Op den Grebbeberg bij Rhenen, een zeer gewichtig punt van de rivier, waar immers de oude Linge-Rijntak met den Rijn samenvloeit, is eveneens een belangrijk grafveld ontgraven. Weliswaar is dit helaas door de bevolking geheel geplunderd, zoodat slechts betrekkelijk weinig daaruit bewaard is gebleven, enz. (Dr. J.H. Holwerda, Nederl. Vroegste Geschiedenis, 1925, p.257). (Het grafveld zou zich bevonden hebben, achter het huidige dierenpark).

J. Mom

FINANCIËEL JAARVERSLAG 1988

INKOMSTEN

Contributie	f 3587,50
Creditrente	f 4,64
Verkoop prenten etc.	f 19,50
Opbrengst kraam	
Oranjedag 1988	f 289,50
Schenking Anjerfonds	f 40,65

	<u>f 3941,79</u>
Saldo 31.12.1987	f 418,06
Teveel betaalde contributie 1988	f 50,--
	<u>f 4409,85</u>

UITGAVEN

Terugstorting teveel betaalde gelden 1987	f 11,50
Verenigings- en administratiekosten	f 790,18
Zaalhuur	f 420,--
Lezingen	f 300,--
Kraamhuur Oranjedag 1989	f 75,--
Kamer van Koophandel	f 60,--
Inkoop boekjes Rhenen	f 67,50
Drukkerijkosten	
periodiek Oud Rhenen	f 2014,21
Aanschaf nieuwe dia projector	f 329,--
	<u>f 4067,39</u>

Saldo 31.12.1988	
bank + giro + kas	f 342,46
	<u>f 4409,85</u>

BEGROTING 1989

Contributie	f 3750,-
Entreegelden + creditrente	f 25,-
Verkopen beeldjes, prenten, boekjes etc	f 200,-

f 3975,-

Verenigingskosten	f 650,-
Zaalhuur	f 500,-
Periodiek	f 1800,-
Lezingen	f 500,-
	<u>f 3450,-</u>

Terug te betalen voorschot Oud Rhenen Sept.1988	f 355,-
Batig saldo 1989	f 170,-
	<u>f 3975,-</u>

STICHTING VRIENDEN VAN STREEKMUSEUM HET RONDEEL

Financiële jaarverslagen

1987

INKOMSTEN

Jaarlijkse contributies/ eenmalige bijdragen	f 1155,--
Creditrente	f 0,72
	<u>f 1155,72</u>
Postbanksaldo giro per 1.1.1987	-
	<u>f 1155,72</u>

UITGAVEN

Kamer van koophandel	f 60,--
	<u>f 60,--</u>
Postbanksaldo giro per 31.12.1987	f 1095,72
	<u>f 1155,72</u>

1988

INKOMSTEN

Jaarlijkse contributies/ eenmalige bijdragen	f 610,--
Creditrente	f 4,95
	<u>f 614,95</u>
Postbank saldo giro per 31.12.1987	f 1095,72
	<u>f 1710,67</u>

UITGAVEN

Kamer van koophandel	f 60,--
Aanschaf boek t.b.v. gift Streekmuseum	f 105,--
	<u>f 165,--</u>
Postbanksaldo giro per 31.12.1988	f 1545,67
	<u>f 1710,67</u>

Stichting Vrienden van het Streekmuseum "Het Rondeel"

1988, het beginjaar van de oprichting en het functioneren van de Stichting heeft als financieel resultaat een niet-onbevredigend resultaat opgeleverd.

Wij hebben een tweetal mogelijkheden voor bijdragen, nl. "voor het leven" (éénmaal f 100,--) en "per jaar" (f 10,--).

De "voor het leven"-bedragen hebben ons een steun in de rug gegeven, de regelmatige aanvulling moet van de jaarbijdragen komen.

Als eerste "daad" tegenover het museum konden wij een exemplaar van het pas uitgekomen album "A. v.d. Venne" aanbieden, betrekking hebbende op Fred. v.d. Paltz en zijn tijd.

Hieronder volgt een overzicht van de ontvangen gelden, vermeld onder initialen van de begunstigers.

L.H.J.M. v. A. v. W. te Amsterdam	leven
G.A. de B.	leven
J.C.	leven
H.E.D. en G.D.-v. K.	jaarl.
Ch. D.-v. M.B.	leven
H.P.D.	leven
A. v. D.	leven
L. v. D.-v.d. S.O.	leven
H.B.G.	jaarl.
F.A.G.	leven
A.J. de J.	leven
G.J.K.	jaarl.
W.M.E. M.-v.d. M.	leven
J.O.	jaarl.
F.V.P.-V.	leven
J.S.	leven
W.S.	leven
L.W.V.	leven
L. v. W.-W.	leven
P.S.R.W.	jaarl.
S.M. v. O.	jaarl.

JAARVERSLAG 1988

Het jaar 1988 is voor onze vereniging niet ongunstig geweest. Ofschoon ons ledental vrijwel stabiel bleef, blijkt toch dat de leden in het algemeen ons trouw blijven: mutaties waren het gevolg van verhuizing of overlijden, aangevuld door nieuwe aanmeldingen.

Het bestuur bleef ongewijzigd, doordat aftredende leden werden herkozen.

Het bestuur vergaderde in 1988: zesmaal.

Er werden een 7-tal lezingen gehouden, te weten op:

13 januari	door mevr. Erkelens	(Archieven)
17 februari	door dhr. Maes	(Behangsel)
24 maart	door dhr. Dekhuijzen	(Ammersoyen)
21 april	door dhr. De Jong	(Posthistorie)
14 september	door mevr. De Vries-Metz	(Luchtarch)
19 oktober	door mevr. Koning	(Diane de Portier)
17 november	door dhr. Deys	(kaarten Geld. Vallei)

Dit jaar startte onze Vereniging met de Uitgave van de transcriptie "Dat Leven van Kunera" als eerste nummer in de Historische Heuvelrugreeks. Een batig saldo van de verkoop zal voor de helft ten goede komen aan de Verenigingskas.

De C(K)unera-legende stond weer in de belangstelling, vooral bij de deelnemers aan de "Kerkepad"-excursies.

Het eind van het jaar werd opgeluisterd door de Vondst van de "goudschat" op Remmerden, waarbij leden van onze vereniging een groot aandeel hadden.

Het periodiek verscheen 3x; meer verschijningen zijn om financiële redenen (porti) niet haalbaar.

We beschikten meestal over ruim voldoende copy, maar inzending van de leden wordt toegejuicht.

J. Combrink,
secretaris.

Rhenenaren,

bent u reeds in het bezit van het pas verschenen

"Dat Leven van Kunera"

het oer-Rhenense boekje uit 1515, nu door transcriptie uit het Gothisch leesbaar gemaakt?

Prijs f 19,50.

Leden van onze vereniging kunnen het boekje afhalen voor f 14,-- bij boekhandel Waiboer.

O U D R H E N E N

Mededelingenblad van de
Historische Vereniging
Oudheidkamer Rhenen en Omstreken

achtste jaargang

mei/juni 1989

nummer 2

DE GOUDVONDST EN KUNERA

De belangrijke goudvondst op Rhenens gebied heeft de belangstelling voor onze stad bij historici en archeologen weer doen aanwakkeren.

Het is me dan ook wel iets en er zal nog lang hierna over gesproken en gepubliceerd worden.

Het kon niet uitblijven of het verband met de K(C)unera-legende zou weer worden gelegd en in het vorig nummer gaf onze penningmeester een uitstekend historisch overzicht van de tijd waarin én de munten werden begraven én de Cunera-legende zich zou kunnen hebben afgespeeld.

Dat Cunera bij onze voorouders in de vroege Middeleeuwen als heilige "leefde" blijkt uit vele gegevens en telkens duiken weer nieuwe op. Zo kwamen deelneemsters en deelnemers aan de bekende "Kerkepad"-excursies in Nibbixwoud (Nrd.-Holland) een Cunerakerk tegen. De pastoor van die gemeente berichtte ons over het ontstaan en de plaats van het gebouw.

In Woudsend (Friesland) trof men een Cunera-raam in de kerk aan. De herkomst van dit raam was te vinden in de gedachte om reeds vroeg heiligen en aartsvaders met een raam te eren, waarbij Cunera als Nederlandse volksheilige werd erkend.

De heer en mevrouw Van Voorthuyzen troffen, weliswaar op een achteraf-plaats, in de St. Jans Kathedraal in Den Bosch in een nis een beeld van onze "stadsheilige" aan, volledig met worgdoek en schort vol houtsplinters.

Verder is het bekend dat in Noord-Brabant in Heeze nog een kapel staat aan Cunera gewijd. Deze is gerestaureerd en er worden missen gelezen. De Abdijs van Borne bezit een Cunera-beeld dat wellicht afkomstig is uit de relikwieën-verzameling.

Mevrouw Westermann, bibliothecaresse aan de Wageningse Universiteit stelde een uitgebreide scriptie samen van de publikaties welke op Cunera betrekking hebben.

Onze "plaatselijke" heilige staat dus nog volop in de belangstelling.

J.C.

Cunerabeeld in een nis in de St. Jan in
Den Bosch. Foto: fam. van Voorthuyzen-Dirkz

OUD(heidkundig) NIEUWS

Dan reed er voormaals sedert 1856 een omnibus langs Elst door Veenendaal naar de Klomp, het station van den voormaligen Rijnspoorweg. Die togt was een lange rid, de zware wagen met een paard bespannen, was lang onderweg en de toer werd vervelend, temeer als de wagen vol bezet was en er dikke passagiers onder de reisgenoten waren. (Rhenen en Omstr. W.J. VAN NAS te Rhenen, deel 1906, p.7).

De reizigers, die voor het begin van 1886 Rhenen weleens bezocht hebben, zullen zich herinneren, hoe zij per Rijnspoor gewoonlijk tot 't station Veenendaal, de Klomp, gingen en dan in een omnibus na een hortende en stootende tocht van ruim 2 uren voor het logement "De Koning van Denemarken" te Rhenen stilhielden om uit te stappen. (Eigen Haard, 1892, p.342 door RHENUS).

Het voornaamste logement is de Koning van Denemarken, op het Hof aan de westzijde der stad, voor eenvoudige burgerlieden is echter ook gelegenheid tot voordeeliger verblijf en vooral zomers verhuurt menigeen kamers aan vreemdelingen, zowel in als buiten de stad. (Rhenen en Omstr., W.J. VAN NAS te Rhenen, deel 1906, p.27).

J.Mom

DE OMNIBUSDIENST TUSSEN RHENEN EN VEENENDAAL-DE KLOMP

Onder OUD(heidkundig) NIEUWS elders in dit nummer van Oud Rhenen kwam reeds de omnibusdienst ter sprake, die er eind 19e eeuw bestond tussen Rhenen en het station De Klomp bij Veenendaal.

Van het woord "omnibus" zijn de latere benamingen "autobus" of kortweg "bus" afgeleid. Een "omnibus" was een langwerpig rijtuig voor passagiers- en goederenvervoer met vaste trajecten en vertrektijden en werd meestal door meerdere paarden getrokken.

Op initiatief van Koning Willem I werd er midden 19e eeuw door de Staat een spoorweg aangelegd tussen Amsterdam (via Utrecht) naar Arnhem, welke later werd overgedragen aan de op 3 juli 1845 opgerichte N.V. Nederlandsche Rhijnspoorweg Maatschappij, gevestigd te Amsterdam. Voor het verdere passagiers- en goederenvervoer kwamen er diverse vaste diligencediensten in aansluiting op deze spoorlijn.

Zo bestond er sinds 1 januari 1853 vanaf Amerongen een diligencedienst, van ondernemer T.van Ree te Amersfoort naar het spoorwegstation te Maarsbergen. Deze kwam per 31 december 1856 te vervallen en werd vervangen door een dienst tussen Tiel (over Amerongen) en Maarsbergen. Ook tussen Wageningen en het station te Ede werd een wagendienst onderhouden door de ondernemers J.W.Steuk en Wed. M.de Roos.

Aan Bartholomeus van Altena werd bij beschikking van de Minister van Financien d.d. 14 mei 1845 vergunning verleend om een wagendienst te openen tussen Veenendaal en het Station De Klomp. Er bestaan echter aanwijzingen dat er voor 1852 reeds een zogenaamde "glazen wagendienst" tussen Rhenen en het station De Klomp werd onderhouden door een zekere Willem Frederik Hoolhorst.

Inmiddels was de wegverbinding van Veenendaal met Rhenen

en Tiel via Elst aanzienlijk verbeterd door aanleg van de straatweg tussen De Klomp en het Ingense veer.

Dit bracht de Rhenense logement- en stalhouder Albertus van Altena, geb.Veenendaal 2.3.1832, er toe reeds in 1856 vergunning aan te vragen om een omnibusdienst te mogen openen tussen Rhenen (via Elst/Veenendaal) en Station De Klomp. Een dergelijke vergunning werd door het Ministerie van Binnenlandsche Zaken per beschikking van 2 mei 1867 (No 276, 6e Afdeling) verleend (of werd deze verlengd?) aan A.van Altena en E.Baars; deze laatste was karman te Rhenen.

In deze vergunning werden tevens de diverse tarieven aangegeven die men mocht berekenen voor het vervoer van passagiers en goederen. Ook werd met de omnibus post vervoerd, hetgeen in de plaats kwam van een voetbodedienst die voorheen tussen Rhenen en het Station De Klomp werd onderhouden.

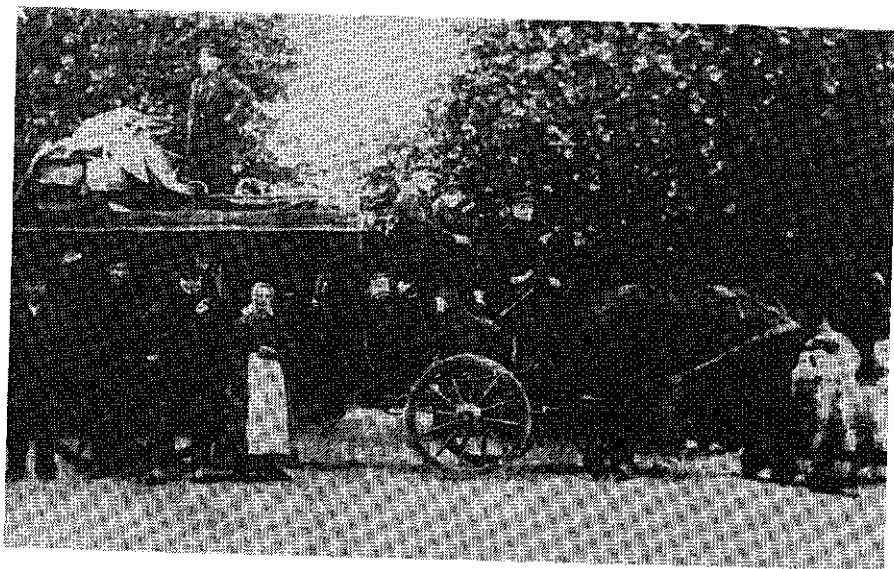
Om het stalhoudersbedrijf goed te kunnen uitoefenen, werd door de Gemeente Rhenen tevens telkens voor 6 of 12 jaar de Koningsweide met boomgaard, de zogenaamde Koningsboomgaard, bij de Westbarriere van Rhenen verpacht aan A.van Altena. Deze Koningsboomgaard was groot 3 ha, 20a en 50ca.

In de verzameling van Streekmuseum Het Rondeel werd een dienstregeling van deze omnibusdienst uit 1869 gevonden (zie Afb.1), met daarbij een afbeelding van een omnibus.

Deze omnibussen werden ook wel "glazen wagens" genoemd. Van de Rhenense omnibus zijn geen foto's gevonden; wel is een dergelijk voertuig afgebeeld op een schilderij van Elias Stark uit 1893 (zie H.P.Deijs, Achter Berg en Rijn, p.18; zie Afb.2). Ook is er een foto bekend van de "glazen wagen", zoals die in de buurt van Renswoude gelopen heeft (zie Afb.3). Dit voertuig lijkt veel op de getekende afbeelding bij de dienstregeling van 1869.

Afb.2. De Rhenense omnibus, afgebeeld door Elias Stark.

Afb.3. De "glazen wagen" van Renswoude en omgeving.

O M N I B U S

TUSSCHEN

RHENEN & STATION VEENENDAAL.

WINTERDIENST,

beginnende 5 November 1869.

VERTREK VAN RHENEN:

- 's Voorm. 9 uur 15 min., op de Treinen van 11 uur 15 min.
naar Arnhem en 11 uur 22 min. naar Utrecht.
's Avonds 4 uur, op de Treinen van 6 uur naar Utrecht
en 6 uur 25 min. naar Arnhem.

VERTREK VAN STATION VEENENDAAL.

- 's Namiddags 1 uur 11 min. } Na aankomst der Treinen van
's Avonds 6 „ 25 „ } Arnhem, Utrecht enz.

NB. *Deze dienst rijdt geregeld langs Elst en vertrekt van
daar naar Veenendaal.*

s Voorm. circa 9 uur 45 min.

's Avonds circa 4 „ 30 „

Naar Rhenen.

's Namiddags circa 2 uur 30 min.

's Avonds „ 8 „

RHENEN,
November 1869.

De Ondernemers,
A. van Altena & E. Baars.

Gedrukt bij J. A. M. HAAK, te Wageningen.

Er blijken in Z.O.Utrecht nogal wat familierelaties te hebben bestaan tussen de diverse logementhouders en exploitanten van stalhouderijen en wagendiensten; namen die men in dit opzicht wel tegenkomt zijn Van Altena, Van Dolderen en De Ridder.

Toen de spoorlijn Amersfoort-Kesteren in 1886 werd geopend verviel ook de behoefte aan de omnibusdienst, zoals blijkt uit het volgende bericht uit de Amerongsche Courant: "Reenen, 22 Februari 1886

De omnibusdienst van hier over Veenendaal naar het station der Nederlandsche Rhijnspoorweg Mij. zal den 1.Maart gestaakt worden en wel door het in exploitatie komen der spoorweglijn Amersfoort-Kesteren. Deze onderneming werd den 17 Mei 1867 door de tegenwoordige ondernemers, de Heeren Altena en Baars, in het leven geroepen en steeds even uitmuntend geexploiteerd".

Na de tweede wereldoorlog werd het passagiersvervoer tussen Rhenen, Veenendaal, Station De Klomp en Ede overgenomen door de geregelde busdiensten van de Nederlandsche Buurtspoor Mij.(N.B.M., later Centraal Nederland) en Firma Wed. De Haas te Veenendaal.

A.J.de Jong.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

1. Dr. A.J.de Jong en Ir. H.P.Rozema, De postgeschiedenis van Rhenen, Elst en Veenendaal, te verschijnen maart 1989.
2. Verzameling geschiedenis van Rhenen, Streekmuseum Het Rondeel te Rhenen.
3. Notulen en ingekomen stukken van Raad en B & W te Rhenen, Gemeente Archief te Rhenen.
4. G.A.Russer, Amersfoort-Kesteren een veelbesproken spoorlijn (Barneveld 1981),p.47.
5. J.Lagerweij te Scherpenzeel, foto glazen wagen.

FEESTLIED

GEZONGEN DOOR DE

SCHOOLKINDEREN

DER GEMEENTE

RHENEN,

BIJ GELEGENHEID VAN DE

FEESTELIJKE OPENING

DER

Spoorlijn Amersfoort--Kesteren,

OP DEN

17 Februari 1886.

Feestlied.

Wijze: In naam van Oranje enz.

Komt burgers van Rhenen, komt viert heden feest!
De Spoortrein staat buiten de poort,
De Omnibus is er voor altijd geweest,
Wij rijden met stoom nu steeds voort,
Van 't Zuiden naar 't Noorden dat gaat nu heel best,
De Tram brengt ons spoedig van 't Oosten naar 't West,
Ons Rhenen ligt nu aan het Spoor.

Wij kunnen nu stoomen, zoo in eenen keer
Van Rhenen naar Neêrlands hoofdstad,
En zijn in één dag gerust heen en weer,
En kunnen nog afdoen heel wat,
Het snuivende stoompaard staat nu reeds gereed,
Men stapt toch maar in en voordat men het weet
Vliegt men door heel Nederland heen.

Beschaving, verlichting die brengt het steeds aan
Dat dampende stoompaard zoo vlug,
Komt jongens blijft nu maar niet suffend daar staan,
Gij zijt in een wipje terug.
Dat Rhenen vooruit ga, dat hopen wij saam
Dat het moge worden een stad, groot van naam,
En vreed' en geluk hier steeds woon'.

C. J. V.

Door Adrianus Beyer, logementhouder(zetbaas van de familie De Ridder) van het voormalig Hotel De Grebbe, dat tot de meidagen van 1940 aan de voet van de Grebbeberg lag, werd op 6 juni 1871 aangifte gedaan bij de burgerlijke stand te Rhenen, dat in het logement De Grebbe was overleden Simon Gorter, oud 32 jaren, rustend leraar bij de Doopsgezinden, geboren te Warns, wonende te Amsterdam, echtgenoot van Janna Catharina Lugt.

Zijn ouders waren Douwe Simon Gorter, leraar bij de Doopsgezinden en Trijntje Koopmans, beiden wonende te Balk in Gaasterland.

De overledene was prozaschrijver een eerste hoofdredacteur van "Het Nieuws van den Dag".

Hij werd begraven op het z.g. oude Kerkhof aan de Rijksstraatweg. Zijn groeve was bedekt met een opvallend mooie en artistiek uitgevoerde zerk.

Genoemde Simon Gorter was de vader van Herman Gorter (1864 - 1927), de dichter, o.m. speciaal bekend om zijn gedicht "Mei".

FLEHITE, juli 1970

Prof. Dr. W. van Iterson

Het kerkhof, dat een zerk van artistieke waarde voor de bekenden letterkundigen Simon Gorter bevat, die in 1871 aan de Grebbe overleden, alhier begraven ligt.

EIGEN HAARD 1892, p.344
door RHENUS

Het graf van Simon Gorter ligt er anno 1989 keurig verzorgd bij in het plantsoen ten noorden van het Cuneraheuveltje. De grafsteen draagt hetvolgende opschrift:

SIMON GORTER

11 dec: 1838 - 5 juni 1871

Al wat hy schreef getuigt
van een onvermoeid streven
om reine gedachten
in schoone vormen
uit te drukken

Eenige vrienden
en vereerders

J. Mom

Archeologisch-Bouwhistorisch Onderzoek in de tuinen van de Villa van Tandarts van der Spoel aan 't Hof te Rhenen.

Ietwat ongebruikelijk om reeds tijdens een archeologisch onderzoek verslag te doen, voldoe ik aan de wens U op de hoogte te stellen van de voorlopige resultaten van de opgraving.

Aanleiding:

Juni 1988 werd bekend dat de Villa van Tandarts van der Spoel plaats zou moeten maken voor een nieuw te bouwen appartementencomplex. Een totale onderkeldering van het complex had tot gevolg dat het grootste gedeelte van het perceel tot ca. 3 meter uitgegraven zou worden. Belangrijke informatie omtrent de vroegere bewoningsgeschiedenis van dit gedeelte binnen de stadsmuren van Rhenen dreigde verloren te gaan. Het is met name een van de weinige percelen, die in de oorlogsjaren 1940/'45 met rust gelaten is.

Na overleg tussen het Bestuur van de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken en de Gemeente Rhenen werd mede dank zij de welwillende medewerking van de Heer van der Spoel, Aannemingsbedrijf C. Randewijk, Projektontwikkelaar Loef en Makelaardij van Brandwijk, ruimschoots de tijd verkregen voor een opgraving.

In overleg met de provinciaal archeoloog de Heer van Tent werd besloten de opgraving te doen onder auspiciën van de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken onder leiding van de leden en ROB-Correspondenten E. van Hagen en J. Mom.

Op een oproep in de R.B.C. van 15 febr. 1989 "Hulp gevraagd bij opgraving in Rhenen" meldden zich ca. 30 personen van 12 tot 75 jaar, waarvan een vaste groep overbleef van ca. 15 enthousiaste gravers.

Historische achtergronden van het onderzoekerrein en haar direkte omgeving.

Het Agnietenconvent was een kloostergemeenschap waarin een aantal vrome vrouwen samenleefden die niet aan een bepaalde kloosterregel gebonden waren. Het wordt voor het eerst genoemd in een akte van 12 februari 1388.

Een stadsbrief dd. 8 mei 1465 maakt hiervan melding. Uit recentelijk onderzoek is gebleken dat deze nog gedeeltelijk aanwezig is. Hij loopt dood op de restanten van het in 1630/1631 gebouwde Koningshuis van de Winterkoning Fred. van der Palts (zie afb. A, nr. 2). Behalve het perceel van de Duitse Orde kreeg het Agnietenconvent in de loop van de 15e eeuw het gehele gebied ten Westen van de Torenstraat (Kerk- of Doodstraat) in haar bezit.

Op 20 april 1469 kochten zij een perceel aan de Oostzijde van de Kerkstraat het z.g. Bouwhuis (zie afb. A). 11 jan. 1470 kregen de zusters toestemming van Bisschop David van Bourgondië de bestaande kapel af te breken en deze elders door een nieuwe te vervangen (Afb. A - Agnietenconvent II).

Een stadsbrief van 12 juni 1483 maakt melding van de 2e onderaardse gang (Afb. A). Zij konden vanuit het kloostergebouw ongezien en zonder met het publiek in aanraking te komen onder de Kerkstraat door naar het "Bouwhuis".

Bij de bouw van het nieuwe kloostergebouw bedongen de Heren van de Duitse Orde dat "De Susteren" geen vensters of gaten zouden laten maken in de Westmuur van het Kloostergebouw. Een plattegrond van de Stad Rhenen in vogelvlucht ca. 1600 ("Achter Berg en Rijn", H.P. Deys, afb. 7) toont Begijnenhuisjes ten Zuiden van de Westmuur van de Kloosterkerk.

De Commanderij van de Duitse Orde was een Kloostergemeenschap van mannen, waarvan vele leden vaak van adel waren. Zij bouwden kasteelachtige huizen. Ook de tijdens de opgraving gevonden muurresten (Afb. B, 1 en 2), bewijzen dat eens te meer. Reeds in de 13e eeuw hadden zij reeds verschillende bezittingen verworven in de parochie Rhenen. Midden vorige eeuw is het Klooster afgebroken om plaats te maken voor een koetshuis met stallen behorende bij de "Koning van Denemarken".

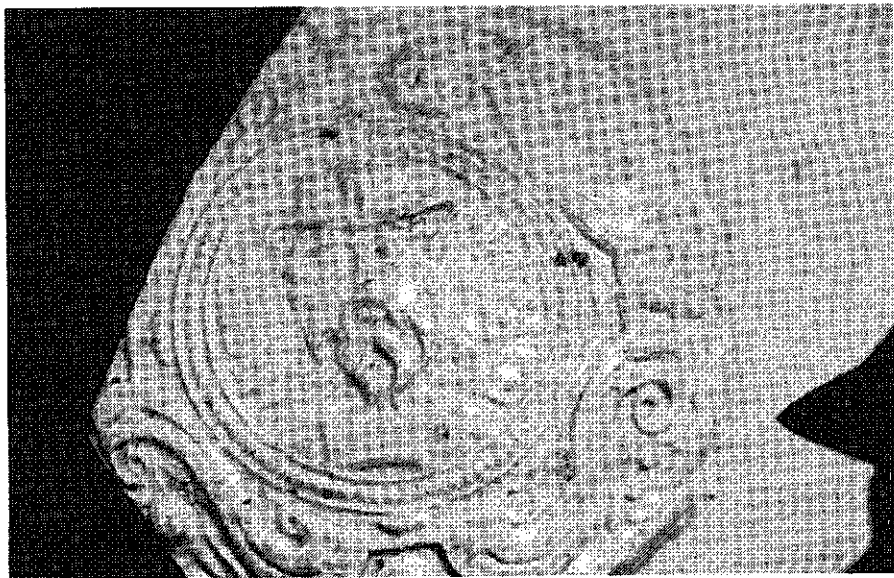
De kloostergebouwen van het Agnietenconvent werden bij de bouw van het "Koningshuis" afgebroken t.b.v. de aanleg van de Hoftuin.

Archieven vermelden, dat de kelders hiervan in de grond zijn blijven zitten.

Het "Koningshuis" is na voor allerhanden doeleinden in gebruik te zijn geweest in 1812 afgebroken.

Ook daarvan zijn kelders blijven zitten.

Aan de Westzijde, was deze provisorisch dichtgemetseld. Derhalve werd een gat gehakt, maar ook deze kelder was volgestort. De steenmaat was dezelfde als die van kelder nr. 6.

Fragment Baardmankruik(ca. 1600), aangetroffen in put E. Randschrift in medaillon "Hecktor van Trolen".

Na het schrijven van dit verslag, zal de Villa worden afgebroken en het perceel grotendeels tot 3 meter diep worden uitgegraven.

Mogelijk kan dan aanvulling worden verkregen op de reeds verzamelde gegevens tijdens de opgraving.

Namens de Historische Vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken, wil ik de medegravers bedanken voor hun inzet, evenals onze burens de Fam. van Wijngaarden. Het ons inmiddels zo vertrouwde mandje met de twee soorten thee, heeft ons op de been gehouden.

Het exact in kaart brengen van een gedeelte van de Kloostergebouwen der Agnieten en van de Deutsche Orde maakt, dat het onderzoek alleszins de moeite waard is geweest.

Bronnen: De Stad Rhenen - Prof. Dr. W. van Iterson

J. Mom

De opgraving:

Op het archeologisch aspect van het onderzoek kan in dit veldverslag niet nader worden ingegaan.

Pas na een onderzoek als de vondsten, die per aardlaag en omstandigheden zijn verzameld, gereinigd en genummerd zijn naar vindplaats en diepte, gedetermineerd naar soort en tijd, kan een gefundeerd verslag worden gemaakt.

M.b.v. vaste N.A.P.-punten worden hoogtemetingen verricht. Profiel- en vlaktekeningen worden gemaakt. Tenslotte wordt alles fotografisch vastgelegd.

Uitgangspunt is elke werkput uit te graven tot de oerlaag, om zodoende inzicht te verkrijgen in elke "mogelijk" aanwezige periode van bewoning.

Begin maart 1989 werd "enthousiast" gestart met het vrij maken van het onderzoekerrein. Puin, bomen en boomstronken, zand en andere obstakels werden verwijderd. Moe en "onvoldaan" gingen we naar huis.

Was dit nu archeologie?

De werkputten A, B en C (zie afb. B) werden uitgezet aan de hand van een vaste meetlijn.

Proefsleuf A leverde al direct een muur op. Na een recentere bovenlaag van ca. 40 cm., ploeterden we ons met een niet aflatende bezieling door een puinachtige laag heen van ca. 1,20 mtr. Pas daarna bereikten we de oorspronkelijke akkerlaag van ca. 40 cm. Behalve het vinden van aardewerkscherven tot in de 13e eeuw werden 2 spinsteeentjes, visschubben, veel slachtafval, een benen gesp, een vuurstenenafslag en andere zaken uit de 15 m³ zand van put A geplozen.

Het werd ons duidelijk dat de nieuwe werkputten zeer bewust gekozen dienden te worden.

Ervaring heeft geleerd dat hoeksleuven (B en C) het meeste effect sorteren.

Het lot was ons welgezind, de sleuven B en C leverden ons wederom 2 muren op van een opvallende dikte (70 cm). Aan de hand van, uit voorstudie verkregen gegevens werd het duidelijk dat we te doen hadden met de Commanderie van de Duitse Orde.

Muur 2 werd over de totale lengte Noord-Zuid door boringen gelokaliseerd en gedeeltelijk blootgelegd.

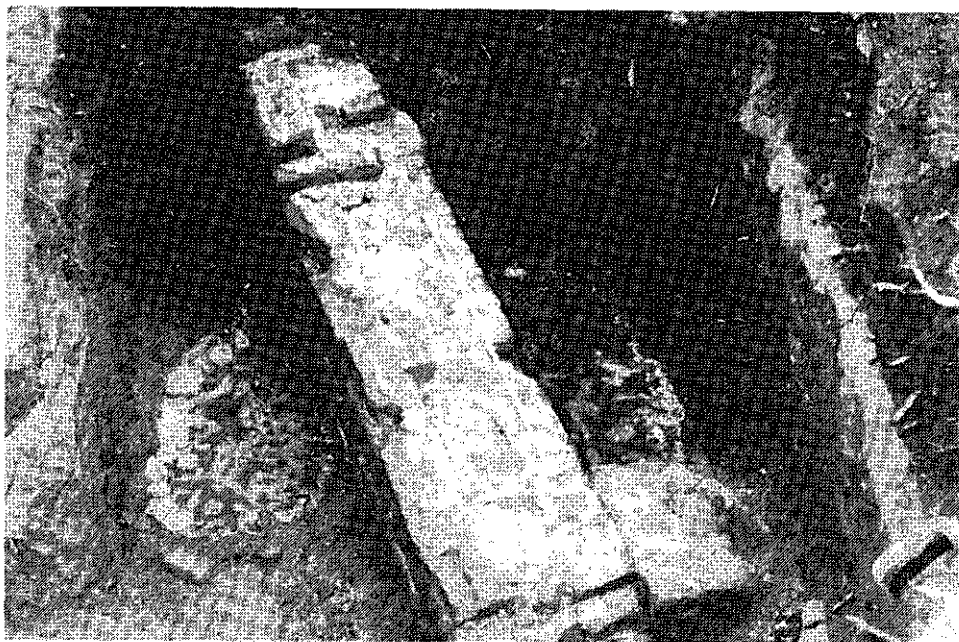
Zichtbaar was dat muur 2, bij de aanleg van de Hoftuin van het Koningshuis was gebruikt t.b.v. de Westmuur van de Hoftuin.

Om de hoeksteen te vinden van de Commanderij werd put E gegraven. Verrassend was de aanwezigheid van een muur(3) in de Oostwand van de put.

Meer gericht konden we nu verder werken.

Op dezelfde wijze als muur 2, werd muur 3 vanaf put E naar het Zuiden verlengd. Put H leverde vloerresten op van rode baksteen.

Van muur 3, werd naar het Noorden toe, de hoeksteen F door boringen gelokaliseerd en opgegraven(Put F).

Werkput F(Opname van West naar Oost)

Opvallend was de afwijkende dikte van de Noordmuur (47 cm.) en de afwijkende steenmaat(31-14,5-7,5 cm.) vergeleken bij de muren 3 en 5.

Ook de hoeksteen(F) van 100° was opvallend. Een plattegrond van het Agnietenconvent te Utrecht geeft eenzelfde beeld.

Muur 5 werd vanaf de achterzijde van de Villa naar het Zuiden toe verlengd en in kaart gebracht.

Van de Heer van der Spoel kregen we toestemming ook in het souterrain te mogen graven.

Verrassend was de vondst van een graf(9) in werkput K, helaas verstoord door een diagonale recentere ingraving.

Aangezien bij opgravingen in stadskernen veel botresten(slachtafval) worden gevonden, was het een prettige bijkomstigheid te graven onder de praktijk van een tandarts, met medewerking van een dierenarts.

Een eveneens in werkput K gevonden kaakfragment met onder melkkiezen een aankomend blijvend gebit, bracht ons in verwarring, een kindergebitt bij een vrouwenklooster?

Tandarts van der Spoel bracht uitkomst, röntgenopnames en nadere bestudering wezen uit; een jong dier, waarschijnlijk een schaap.

In dezelfde ruimte bevond zich een waterput van ca. 8 meter diep(10).

Onderzocht werd door het verwijderen van de overkoepling of men t.b.v. de Villa soms gebruik had gemaakt van een oude put. Resultaat onderzoek; duidelijk gebouwd t.b.v. de Villa. In de diepte zagen we de glinstering van het koele heldere Rhenense bronwater.

In werkput I werd de doorgang van muur 5 gecontroleerd. Omdat de oerlaag zich op 2 meter bevond is tijdens de bouw of ontwerp van de Villa duidelijk rekening gehouden met de aanwezige fundamenteën en heeft men er dankbaar gebruik van gemaakt.

Voorlopige conclusie:

Naast het benoemen van de muren 1 en 2 aan de Commanderie der Duitsche Orde, werd ook de betekenis duidelijk van de muren 3 - 4 en 5; De Begijnenhuisjes van de Agnieten. De muren 3 en 5 liepen exact evenwijdig(binnenwerks 4,60 mtr.).

De muurdikte, steenmaat en soort waren vrijwel identiek, evenals die, van de in put L aangetroffen ingestorte kelder met tongewelf.

Pogingen om deze uit te graven werden niet ondernomen i.v.m. gevaar voor lijf en leden.

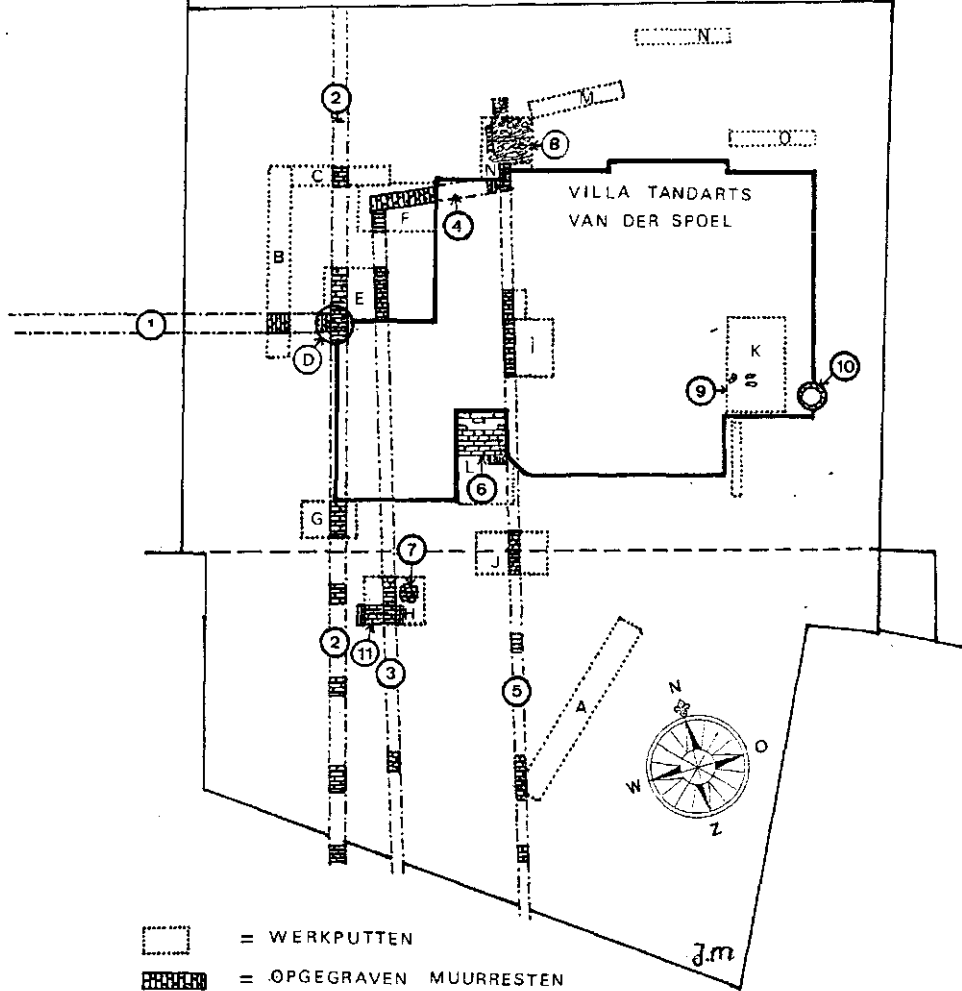
Geen onderaardse gang dus.

Tijdens het uitdiepen van het perceel tot ca. 3 meter, zal hopenlijk de ontbrekende informatie boven aarde komen.

GARAGE
DE RHOTER

FRED. V.D. PALTSCHOF

- = WERKPUTTEN
- = OPGEGRAVEN MUURRESTEN
- = DOORLOOP MUREN
- = VASTE MEETLIJN

SCHAAL - CA. 1 : 300

AFB. B

Het ontbreken van graafmachines, de beperkte ruimte en de diepte waarop gegraven moest worden, noodzaakten ons over te schakelen van een puur archeologisch onderzoek naar een meer Bouwhistorisch onderzoek.

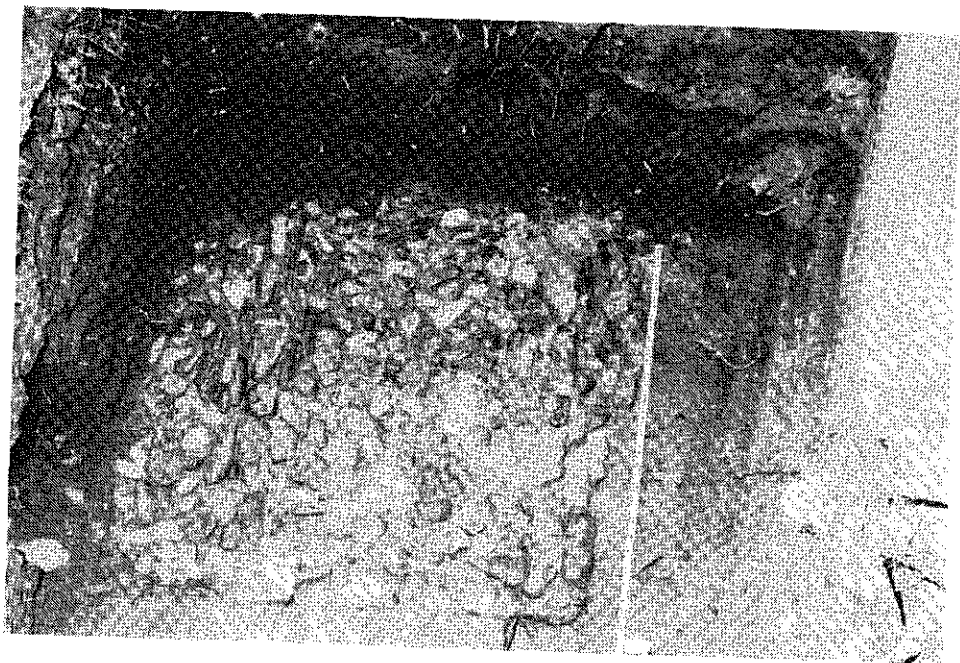
Het geheel werd uitgevoerd met schop, troffel, kruiwagens en de nodige spierkracht.

Ca. 120 m³ zand werden verzet en uitgeplozen(ca. 1400 kruiwagens vol!).

Op zoek naar de resten van de Kloosterkerk der Agnieten, deze moest zich Noord-Oost van de Begijnenhuisjes bevinden.

Put nr. N leverde, behalve de hoeksteen van de Begijnenhuisjes een prachtig veldkeienpad op(8), in banen gelegd loodrecht op muur 4.

Een gedeelte van het veldkeienpad werd ingekist om voor het nageslacht bewaard te blijven.

Werkput N met veldkeienvloer.

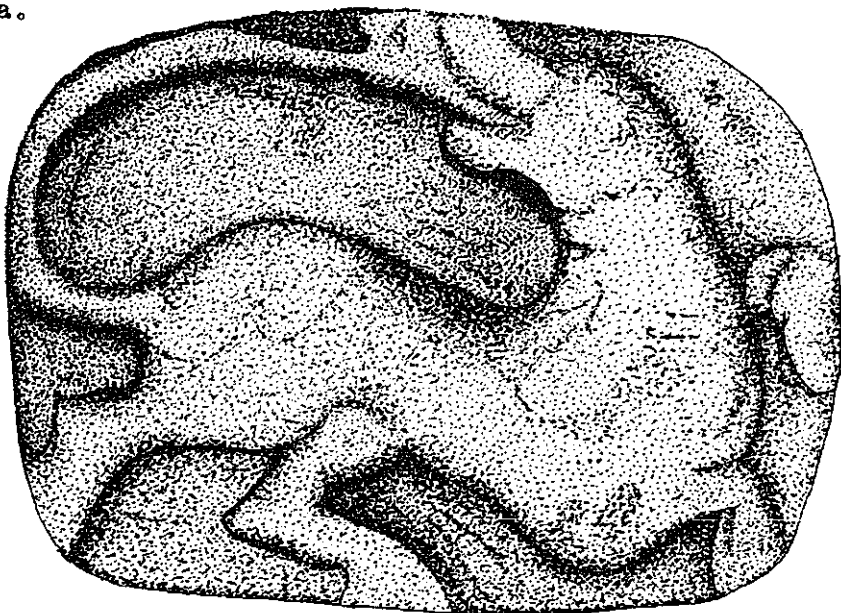
Ook werkput M leverde niet de zo zeer gezochte Westmuur van de Kloosterkerk der Agnieten op.

Bij het uitdiepen van werkput H bleek zich gedeeltelijk onder muur 3 een restant van een kelder(gang?) met tongewelf te bevinden(11).

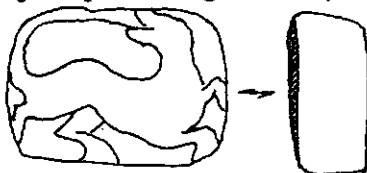
Raadselachtig?

Op 23 januari 1989 werd door mij ten Z.W. van de Boslandweg te Achterberg (Gemeente Rhenen) een blokje koperachtig materiaal gevonden. Na reiniging bleek het blokje versierd te zijn met een zich in de staart grijpend dier (afbeelding a.)

a.

b. Het blokje op ware grootte, met zijaanzicht.

PETER RIJCKS '89

Het voorwerp had, toen het uit de grond kwam een naar zwart neigende oxydatie. Bij nader onderzoek bleek dat het toch koperkleurig was.

Gezien mijn ervaringen op Remmerden, heb ik het voor de zekerheid op goud laten testen. Keltische munten (goud, soms vermengd met zilver) vertonen ook een naar zwart neigende oxydatie wanneer ze gevonden worden. Gelukkig bleek mijn vrees ongegrond.

Het is in Rhenen niet al goud wat blinkt.

Het is een blokje koper of brons, dat gegoten is met de afbeelding naar beneden.

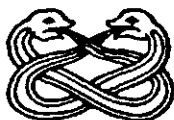
Het gewicht is 43,85 gram. Het blokje is rondom bijgewerkt. Passend of op gewicht gemaakt?.

Het geheel doet vermoeden dat het in een houder of vatting heeft gezeten.

Mijn persoonlijke indruk is dat het een stempel of gewicht is. Een redelijke datering is zo op het eerste gezicht niet te doen.

Enig onderzoek m.b.t. de afbeelding leverde mij het volgende op:

De "Encyclopédie photographique de l'art", okt. afl. 1935, nr. 6), (editions Tel 18 Rue Sequier, Paris; dir. gérant Fr. Haas), leverde mij de volgende afbeelding op:

Twee ineengestrengelde slangen als eeuwigheidssymbool.

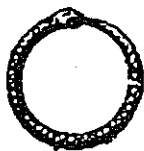
Het is een afbeelding gevonden op een steen in West-Azië, Susa (Mesopotamië), daterende van ongeveer 2900 v. Chr.

Het boek "De Uithangtekens" in verband met Geschiedenis en Volksleven beschouwd door Mr. J. van Lennep en J. ter Gouw, geeft ons op pag. 119 het navolgende uithangbord. Het wordt in relatie gebracht met stokvisverkopers. Een stokvis wordt ook wel rondvis genoemd.

ooo

Het boek "Traité Elementaire de Science Occulté" van Papus (Docteur Gérard Encausse) geeft een soortgelijke symbolische afbeelding als slang.

In het occultisme wordt de symbolische afbeelding van de zich in de staart grijpende slang uitgelegd als een eeuwigdurende beweging.

De volte wordt voorgesteld door de staart, de leegte door zijn hoofd en de cirkel door zijn lichaam.

ooo

Verder speurwerk in boeken over familiewapens, numismatiek, wapenkunde, leverden mij tot nu toe niets op.

Alvorens een deskundige in deze materie te raadplegen, hoop ik met het voorgaande uw nieuwsgierigheid en ondernemingszin te hebben geprikkeld in de hoop dat

Na het verschijnen van de periodiek "OUD RHENEN" zal het voorwerp enige tijd te aanschouwen zijn in: Streekmuseum RHENEN - Het RONDEEL, Kerkstraat 1.

Suggesties, oplossingen, aanreikingen, gaarne schriftelijk aan onderstaand adres.

U hoort van mij.

J. Mom
Nieuwe Veenendaalseweg 134
3911 MN - RHENEN

O U D R H E N E N

Mededelingenblad van de
Historische Vereniging
Oudheidkamer Rhenen en Omstreken

achtste jaargang

september 1989

nummer 3

VRIJHEID, GELIJKHEID en BROEDERSCHAP Over oude Rhenense namen en nog wat

Als men bij het snuffelen in het Oud-archief van Rhenen plotseling stuit op het bekende devies van de Franse Revolutie: Vrijheid, gelijkheid en broederschap en daarbij dan het jaartal 1789 ontdekt, dan is de nieuwsgierigheid te groot om daaraan zo maar voorbij te gaan.

Het is een dun mapje met 200 jaar oude bescheiden. Bij het doorlezen van de stukken kwam een aantal namen van bewoners boven water, waarvan er een vijftal nog in het telefoonboek voorkomen, zoals Van Noort, Buddingh, Puijk, Hovestad en Roelofs.

Hoe deze mensen zo bij elkaar kwamen geschiedde als volgt: het betreft processtukken met een politieke achtergrond. Ons land was toen de Bataafse Republiek, die in 1795 bij het Haags Verdrag de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden had opgevolgd. Tot 1806 zouden we die naam dragen, gevolgd door het Koninkrijk Holland (1806-1810).

Het bestuur van Stad en Land was toen dus ingericht naar Frans model en Rhenen maakte als municipaliteit deel uit van het 'Departementaal Bestuur van den Rhijn'. Met de komst van de Fransen in 1795 waren niet alle bewoners van ons land het eens, de geesten waren verdeeld en het waren vooral de meer godsdienstigen, onder wie vele predikanten, die zich niet konden verenigen met de nieuwe leuze van Vrijheid, gelijkheid en broederschap. Met het nieuwe bestuur was bijvoorbeeld in Rhenen de rechtzinnige Ds. Van Campen uit zijn ambt ontslagen en daar verzette een aantal 'burgers' ('citoyens' zeiden de Fransen) zich tegen.

Onder hen bevond zich Arie Hovestad (of HooveStad), die ondergronds een actie begon. Met de Fransen was tevens het kiesstelsel gekomen. Hovestad probeerde nu, door het verspreiden van briefjes met stemadviezen onder de burgerij de meningen te beïnvloeden, waarbij hij de stellige belofte gaf, dat als men in Rhenen o.a. bij de verkiezing zou stemmen op de burgemeester (de 'Maire') Gouwkes en andere 'burgers', kennelijk behorend tot de rechtzinnigen, dominee Van Campen weer op de kansel zou komen te staan. En dat liep mis. Via een aantal vrouwen probeerde hij de briefjes bij de juiste figuren te brengen en daarbij had hij kennelijk de verkeerden gekozen.

Men verraadde hem en klaagde hem aan bij de 'Raad van Rechtspleeging der Stad Rhenen'. Hiervan werd proces-verbaal opgemaakt en rechtsgeldig ondertekend door:

J.H. Arntzen, Joost de Vriend gr.zoon, Gijsbr. van Noort, en M. van Luttervelt genaamd Schenkhof (de aanbrenghster!). Voor de Raad 'compareerden' Jacobus Hendrik Arntzen, Willem van de Schenkhof, Joost de Vriend Ger zoon, Gijsbert van Noort.

Het vonnis luidde: ontslag als buiten-bode en het schrappen van de naam van Hovestad uit de kiezerslijst. Het eerste was wellicht mogelijk, daarmee strafte men de opstandige ambtenaar, maar het tweede deel: het schrappen uit de kiezerslijst was ondemocratisch: het recht tot stemmen kon men Arie Hovestad niet ontnemen. Toch deed men dat en wel op grond van omkoping: de belofte dat als men op Gouwkes en zijn partijgenoten zou stemmen, o.a. voor Maire van Rhenen, men na korte tijd er op kon rekenen Ds. J. van Campen weer te horen prediken deed hem de das om, dat was omkoperij.

Hovestad protesteerde heftig bij het Gemeentebestuur maar hij kreeg geen antwoord. Het proteststuk, braaf voorafgegaan door: Vrijheid, gelijkheid en broederschap berust bij de overige stukken.

Toen het hem niet gelukte gehoor te vinden bij de 'Municipaliteit' wendde de klager zich tot een hogere instantie: het 'Departementaal Bestuur van den Rhijn', wij zouden zeggen de Provincie, maar ook daar ving hij bot. Deze klacht hoorde daar niet, wél bij de Gemeente. Of Hovestad het er maar bij heeft gelaten vermeldt de geschiedenis niet.

Zo zien we dat zelfs in Rhenen, 220 jaar geleden het na de komst van de Fransen en de instelling van de Bataafse Republiek niet alles koek en ei was.

Huidige Rhenenaren die op de namen afgaande, acties van hun voorvaderen naspeuren kunnen in het Oud-archief nog heel wat interessante stof opdoen.

J. Combrink

MARTINUS WILHELMUS VAN DE WAAL
een honderdjarige in Rhenen

Het was groot feest in Rhenen op 15 juli 1896. Een bekende Rhenenaar was 100 jaar geworden, een gebeurtenis die toen en ook nu nog niet dagelijks plaats vindt. De veerpont over de Rijn was versierd met vlaggen en wimpels en er zal ongetwijfeld menig borreltje geschonken zijn op deze zomerse dag, die trouwens aan het eind van de middag een korte maar hevige regenbui bracht.

Voor zijn woning aan de Heerenstraat hoek Molenstraat (thans de HEMA) had een comité, bestaand uit de apotheker J.J. Post, raadslid E. van Ingen, wijnhandelaar Piet Boodt onder leiding van H. de Heus en met hulp van de Gemeenteopzichter Derk Hoiting een fraaie, met de Nederlandse kleuren gedekte tempel of feesttent opgericht. Aan de ingang van het huis van de jubilaris was een baldakijn van donkerrood fluweel aangebracht waarop het portret van de honderdjarige prijkte. Een bloemperk met een fontein, smaakvolle draperieën, guirlandes en andere versieringen waren aangelegd en allerlei sierplanten, uitgeleend door de burgemeester Jhr. Schimmelpenninck luisterden het geheel op. De bedoelde woning is te zien op een schilderij, waarop de oude man naast een jong meisje gezeten, op een bankje voor zijn huis een lange pijp zit te roken. Dit pand, Rh 20 staat afgebeeld in ABR, afb. 335 (=334), het pand achter de grote pomp.

Van de Cuneratoren wapperde de Nederlandse vlag en het carillon werd gedurende enkele uren bespeeld. 's Morgens vroeg werd een aubade gebracht door de leerlingen van de hoogste klassen van de lagere school onder leiding van het hoofd de Heer Van der Weiden. 's Avonds bracht de Muziekvereniging de Harmonie 'Ons Genoegen' onder leiding van A.C. Moinat op het feestterrein en in de feesttempel een avondserenade bij fakkellicht, afgewisseld door een optocht door de gemeente, begeleid door fakkels. De stad was verlicht met Chinese lampions en Bengaals vuur, het totaal leverde een fantastisch schouwspel op.

De bestedelingen in het Protestantsch Bestedelingenhuis (de voorloper van de Tollekamp) werden door de jubilaris op wijn en tulband onthaald.

De bekende Rhenenaar was Martinus Wilhelmus van de Waal, hij behoorde tot een Rhenense familie die in de 18e eeuw in Rhenen terecht is gekomen. Hij was een zoon van Cornelis van de Waal (tabaksplanter) en Johanna Wilhelmina Stramm, eveneens behorend tot een bekende Rhenense familie. Deze Cornelis werd gedoopt op 15-10-1769, doch het is mij niet bekend waar. Er deed een Cornelis van de Waal belijdenis op 14 April 1797 te Rhenen en dit zal wel dezelfde man geweest zijn. Ik heb nog een Gerritje van de Waal gevonden, die op 1 July 1685 met attestatie van Ingen lidmaat werd van de (toenmalig) Geref. kerk, thans de Hervormde Gemeente te Rhenen.

Vader van Cornelis was Gerrit, van hem zijn mij geen geboorte- en overlijdensdata bekend. Hij trouwde op 23-11-1760 met Cornelia van Setten. Uit zijn tweede huwelijk met Willemijntje van Ommeren op 4-12-1768 werd Cornelis geboren. Ik heb op 17 Jan 1750 te Rhenen een Willemijntje van Ommeren gevonden, die toen met attestatie uit Rotterdam lidmaat werd en het lijkt dus aannemelijk, dat het huwelijk van Gerrit met Willemijntje te Rhenen werd gesloten.

Martinus Wilhelmus werd geboren te Rhenen op 15 juli 1796, hij deed op 3 Maart 1815 belijdenis te Rhenen. Hij was van 1828-1851 Gast- en Weeshuismeester. Hij werd omstreeks 1832 notabel in de Kerkvoogdij, doch hij is ook diaken en later ouderling bij de Rhenense Geref. kerk (de tegenwoordige Hervormde kerk) geweest. In 1852 werd hij benoemd tot lid van een speciale Commissie, die op verzoek van het College van Toezicht voor het Provinciaal Kerkbestuur een overzicht moest samenstellen van de eigendomsrechten der kostereien. In 1855 was hij lid van de Watersnoodcommissie. Vanaf omstreeks 1859 is hij ruim 20 jaar lid van de gemeenteraad geweest, van 1866 tot ca. 1870 (hij was toen 74 jaar!) was hij tevens wethouder.

Ter gelegenheid van zijn 100ste verjaardag schonk hij de kerk een (nog aanwezige) zilveren avondmaalsschaal, met de volgende inscriptie: GESCHENK AAN DE HERVORMDE GEMEENTE TE RHENEN VAN DEN HEER M.W. VAN DE WAAL OP ZIJNEN 100sten VERJAARDAG 15 JULI 1896 Deze schaal werd vervaardigd door Van Kempen in 1896. Interessant in verband met de 100-jarigen: de Rhenense kerk was reeds in het bezit van een tweetal zilveren avondmaalskannen, eveneens van Van

Kempen, geschonken door de Rhenense notabel "D.L(eccius).
DE RIDDER OP ZIJNEN 100 sten VERJAARDAG 29 JANUARIJ 1871".

Martinus Wilhelmus, aanvankelijk tabaksplanter, trouwde op 24-jarige leeftijd op 8-10-1820 met Willemijntje van de Weert (1796-1884), dochter van Roelof van de Weert, ijzersmit te Rhenen. Later, sinds 1821, en dus vermoedelijk direct na zijn huwelijk, vind ik hem als winkelier, weer later als koopman in de Rhenense patentregisters en in de burgerlijke stand. Hij overleed op 21-11-1898, ruim 102 jaar oud.

We mogen Martinus Wilhelmus beschouwen als de stamvader van een groot aantal nazaten waaronder een aantal bekende Rhenense personen te noemen valt. Hij kreeg bij Willemijntje acht kinderen, waaronder Gerrit Jan en Roelof. Op 100-jarige leeftijd had hij 46 kinderen, klein- en achterkleinkinderen.

Gerrit Jan, gehuwd met Mechtelina Maria Lit, had in de Rhenense Heerenstraat een bekende zaak in manufacturen, ongeveer tegenover de Muntstraat gelegen. Hij had tevens een agentschap van wasserij 'De Regenboog' te Tilburg. De zaak werd later voortgezet door hun zoon Willem, die huwde met Janna Vink. Zij kregen drie kinderen: Gerrit Jan, die later bij de politie kwam, Corrie en Mattie. De zaak is eind dertiger jaren opgeheven. De beide oudste zonen van Gerrit Jan: Martinus Wilhelmus (1865-1925) en Gerrit Jacobus (1867-1930) werden meubelfabrikant te Rhenen.

Roelof (landbouwer, bierbrouwer, koopman) kreeg elf kinderen, waarvan in Rhenen de bekendste waren Isaac (1867-1943), Martinus Wilhelmus (1868-1916), Roelof (1872-1954) en Theodorus (1811-1956).

Isaac was gehuwd met Johanna Boodt, dochter van de Rhenense huisarts Dr. Pieter Boodt, een bekende Rhenense naam. Zij hadden een zaak in kruidenierswaren en groente in de Heerenstraat maar thans heet dit stuk de Fred. v.d. Paltshof. Het is pand Rh 11 op de plattegrond van Rhenen in 'Achter Berg en Rijn'. Na de oorlog kwam hier de schoenenzaak van Van Breda.

In 1895 werd in het toen aanwezige gat onderaan het Paardeveld de Stoommeubelfabriek DE KROON van Van de Waal en Co gebouwd door de toenmalige kersverse Rhenense

'stadsarchitect' Dirk Hoiting. Opdrachtgevers waren de gebroeders Martinus Wilhelmus en Gerrit Jacobus en hun neef Roelof van de Waal. Gerrit Jacobus van de Waal (geb. 1867) had een gedegen studie van het meubelmakersvak gevolgd, onder meer in Wenen, Reutlingen, Berlijn, Neurenberg en Straatsburg. Hij kwam in 1894 in Rhenen terug, waarna hij bij de fabriek kwam. In het buitenland heeft hij de fotografie leren kennen en hij introduceerde dit nieuwe medium in Rhenen. Een ander belangrijk amateur-fotograaf in die tijd was Willem de Haas, die eveneens na een studie in Duitsland de fotografie naar onze stad bracht. In 1896 kwam Roelof van de Waal (geb. 1872) in Rhenen. Volgens het bevolkingsregister stond hij als meubelfabrikant ingeschreven, kennelijk dus in hetzelfde bedrijf. In 1914 werd de stoom vervangen door electriciteit. Roelof vertrok in 1917 naar Australië. De meubelfabriek is in 1930 uitgebrand, zie foto 395 in 'Achter Berg en Rijn'. In het Streekmuseum bevindt zich een Eerste Steen, die door Martinus Wilhelmus, 'oud 99 jaar', op 25 mei 1895 werd gelegd. Deze steen betreft vermoedelijk die van de meubelfabriek.

Kleinzoon Martinus Wilhelmus had niet veel geluk in zijn leven. Wijd en zijd stond hij bekend onder de bijnaam 'Nekkie'. Hij heeft, zo gaat het verhaal, van zijn vader een meubelfabriek gekregen, bedoeld zal zijn de meubelfabriek onderaan het Paardeveld. Veel schijnt hij zich niet met dit bedrijf te hebben bemoeid. Vast staat, dat hij rond de eeuwwisseling een dassenfabriek had, die later overgenomen werd door Hölzenspies. Deze fabriek stond bovenaan de Kruisstraat. Nekkie overleed in 1916. Theodorus is hovenier geworden. Hij heeft aan het begin van deze eeuw reeds foto's van Rhenen gemaakt (zie o.a. afb. 315 in ABR) maar hij is spoedig uit Rhenen verdwenen.

Achter in de Mensostraat, in het Plantsoen, stond een sigarenfabriek, eigendom van één van de Van de Walen, het is mij niet bekend welke.

Een blijvende nagedachtenis aan de familie Van de Waal is de M.W. van de Waalstraat die loopt van de Nieuwe Veenendaalseweg naar de parkeerplaats achter het Gemeentekantoor. Het is het schamele restant van de zogenaamde Waalbuurt, een drietal straatjes die vroeger achter het Stadhuis aan de Heerenstraat gelegen hebben. Deze buurt

was in het bezit van (opa) Martinus Wilhelmus, die er arbeiders-huisjes liet bouwen. De straten kregen de naam van M.W. van de Waalstraat, Isaaczijde (ABR 540) en Roelofzijde (ABR 541), genoemd naar twee kleinzonen van Martinus Wilhelmus. De eerste steen legde hij op 30-8-1890. Een van de bekendste bewoners van deze buurt was de voddenman Top Laweit met zijn vrouw Rachel en kinderen Mos, Top en Fie (ABR 539). Het waren joden, geen van allen heeft de laatste oorlog overleefd.

Vlak naast het Stadhuis, namelijk tussen dit gebouw en de Nieuwe Veenendaalseweg stond sinds vorige eeuw de villa Bellavista. Eén van de vroegste bewoners (de bouwer ?) van 'Bellavista' was een Van de Waal. De villa fungeerde als achtergrond voor een foto, genomen ter gelegenheid van een grote familie-reünie van de familie Van de Waal, ter viering van de bovenbeschreven 100ste verjaardag van Martinus Wilhelmus, die twee jaar later overleed. De laatste bewoner was de na-oorlogse Rhenense burgemeester Jhr. mr. Bosch van Rosenthal. Het is daarna tijdelijk als uitbreiding van het stadhuis in gebruik geweest totdat het een aantal jaren geleden werd afgebroken om plaats te maken voor de uitbreiding van het Gemeentekantoor.

Gegevens:

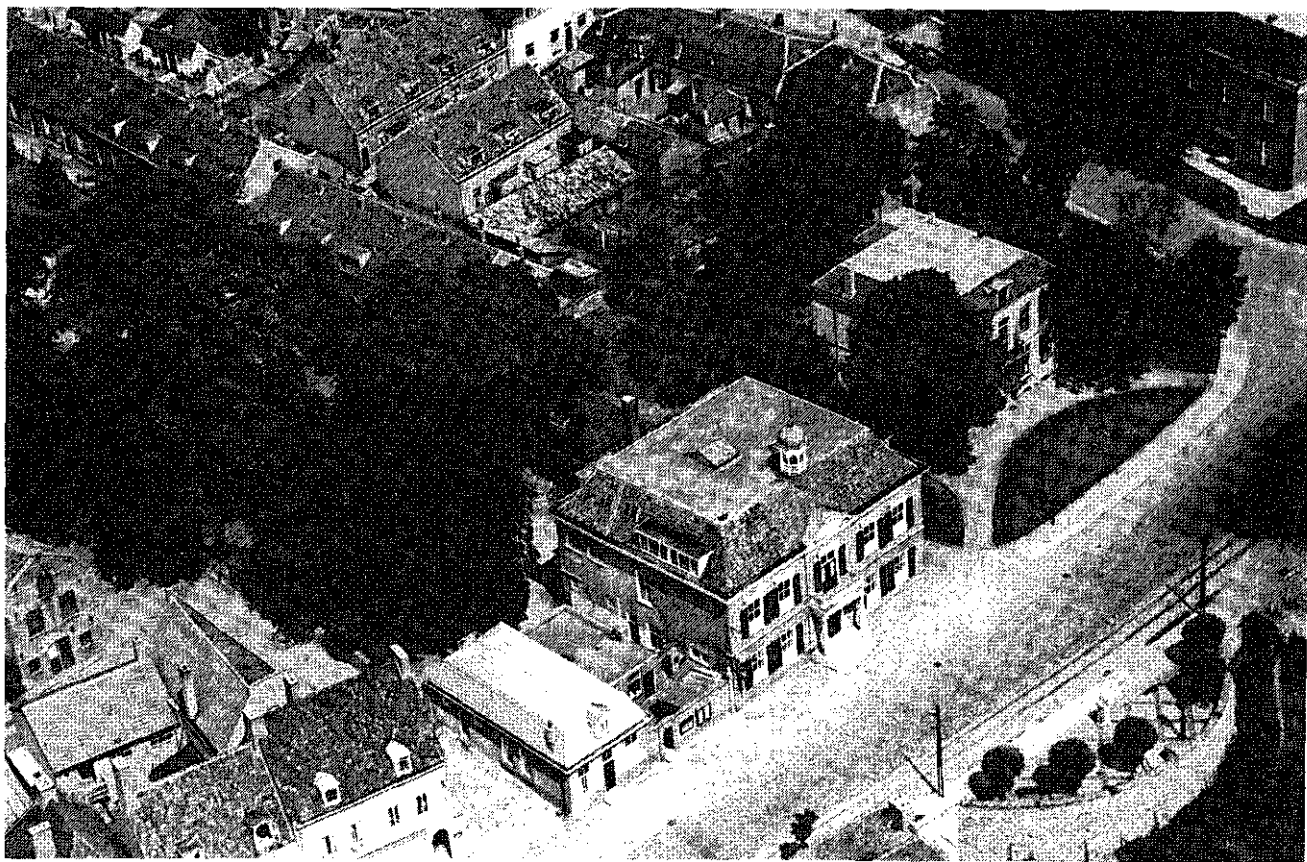
eigen archief en fotocollectie

Collectie Streekmuseum Rhenen

Bevolkingsregister, Gemeentearchief Rhenen

H.P. Deys, 'Achter Berg en Rijn', Rhenen, 1981 (afgekort ABR). Rh geeft de nummering aan van de percelen op de plattegrond (pag. 86/87) in dit boek.

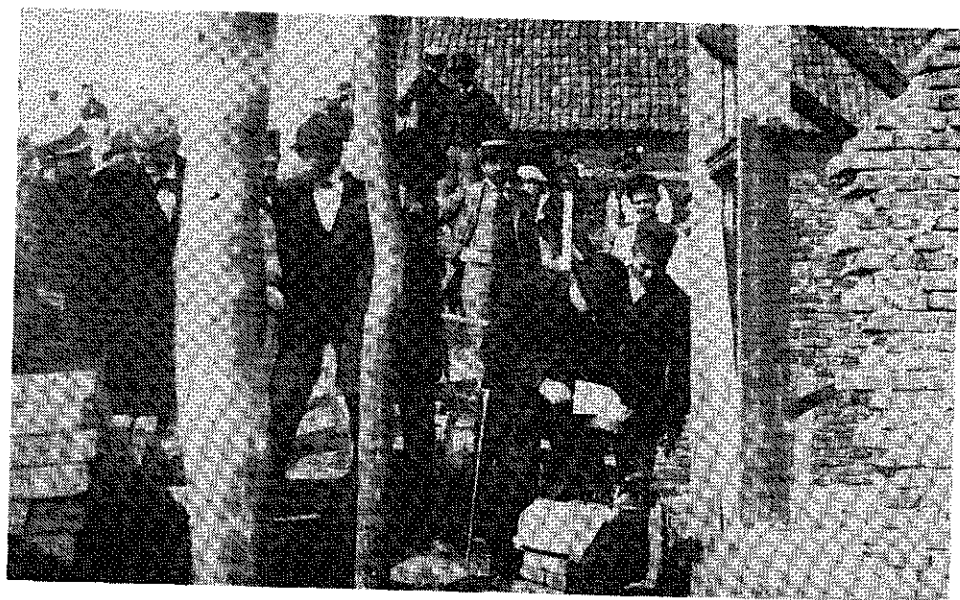
H.P. Deys

KLM-luchtfoto (1948) van het Gemeentehuis (thans Gemeentekantoor) met omgeving. Rechts van het Gemeentehuis de villa 'Bellavista', geheel links de sigarenfabriek van Van de Waal in de Mensstraat. Links achter de Waalbuurt, midden boven (in het wit) Cafe De Driehoek aan de M.W. van de Waalstraat.

De Eerste Nederlandsche Dassenfabriek te Rhenen in de tijd van Chr. Hölzenspies.

De Eerste Steenlegging voor de Meubelfabriek De Kroon door M.W. van de Waal, 1895.

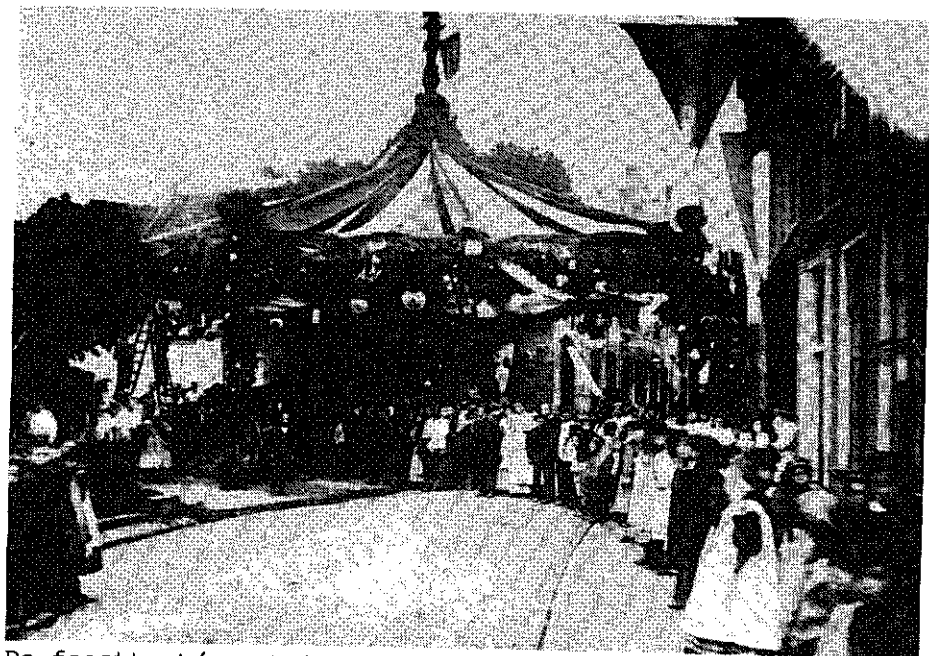
De manufacturenzaak van G.J. van de Waal aan de Heerenstraat te Rhenen.

Het interieur van het kantoor van de Meubelfabriek van Van de Waal.

De 100-jarige Martinus Wilhelmus van de Waal met 44 nazaten,
voor de villa Bellavista te Rhenen, 15-7-1896.

De feesttent/poort in de Heerenstraat. Links gaat de
Molenstraat omhoog. 15-7-1896.

*M. W. Van de Waal
Oude hontuys*

Afdruk van het originele glasplaatnegatief
van de honderdjarige.

Olieverfschilderijtje, waarop de oude
Martinus Wilhelmus Van de Waal voor
zijn laatste woning zit (Rh 20).

3 april 1893. Derde van links Roelof,
met bolhoed Isaac, op de lage fiets
Martien (Nekkie) Van de Waal.

GRAVEN IN DE CUNERAKERK

Een paar jaar geleden kreeg ik van de heer van Otterlo uit Zeist (medelid van het Koninklijk Genootschap voor Gelachts en Wapenkunde) het verzoek om van een bepaalde zerk in de Cunerakerk een foto te maken en deze naar hem te sturen i.v.m. genealogisch onderzoek door hem. Mede hierdoor is later het idee geboren om eens meer werk te maken van de grafzerken in de Cunerakerk. De kerkgangers en bezoekers lopen meestal argeloos over deze soms eeuwen oude zerken heen, zonder erbij stil te staan dat hier een stuk geschiedenis van Rhenen ligt. Het zijn als het ware stille getuigen van reeds lang vervlogen tijden. Er zijn mooie stenen, grote en kleine stenen, lelijke en soms bijna geheel versleten stenen bij. Het feit dat er nog zerken in de Cunerakerk liggen duidt er op dat men bij restauraties toch enige waarde er aan heeft gehecht. Aan de andere kant is het zo dat veel stenen verzaagd zijn, slechts dienende ter opvulling van de kerkvloer. Laten we hopen dat men in de toekomst de ons thans nog resterende zerken met meer respect zal behandelen!

Het begon allemaal in de zomer van 1988. Allereerst heb ik toen alle zerken gefotografeerd. Aan de hand van deze fotoserie heb ik de lijst met zerken, zoals P.C. Bloys van Treslong Prins die in 1919 in de Cunerakerk aantrof, vergeleken met de huidige stand van zaken. Al gauw blijkt dat in 70 jaar veel verloren is gegaan, maar dat er thans zerken in de kerk liggen, die Bloys in 1919 niet vermeld heeft. Waarschijnlijk omdat hij ze niet heeft gezien, omdat ze onder de banken lagen. Toch is zijn werk van grote waarde, omdat hij ook zerken beschrijft die thans verdwenen zijn. Welnu, ik had aldus, in navolging van Bloys, een lijst met graven in de Cunerakerk Anno 1988

en een lijst met daar op voorkomende namen. De meeste namen zeiden mij niets. Daarom ben ik toen begonnen met een onderzoek naar de personen "achter" de zerken. Daarbij heb ik een reconstructie gemaakt van de oude kerkadministratie van eigenaren van graven in de kerk. Deze begint in 1648 en loopt door tot eind achttiende eeuw. Bij het gehele onderzoek ben ik steeds (en thans nog) geweldig geholpen door de heer van Otterloo.

Naar mate het onderzoek vorderde werden steeds meer zaken duidelijk. Zo staat op veel zerken het jaartal 1648 vermeld. Niet vanwege het feit dat er een massale sterfte heerste als gevolg van b.v. de pest, maar waarschijnlijk omdat in dat jaar een groot aantal zerken door de kerk verkocht zal zijn. Men kocht een graf of een kelder met een aantal stenen daarbij en liet direkt de naam er in beitelen en het jaar waarin dat gebeurde: 1648. Ook vond ik een resolutie getekend door Anthony Both, met bepalingen inzake het begraven en aanverwante activiteiten daar omheen, zoals de vergoeding van de groefbidders, de doodgraver, de afmetingen van een grafstede, bepalingen omtrent het verkopen van een grafstede, etc.

De resolutie trad in werking op 1 januari 1648. Verder bleek dat de eigenaar van een graf niet altijd uiteindelijk in dat graf werd begraven. Ook werden graven verkocht of vererfd en op andere families. Zo kan het gebeuren dat op een zerk twee namen voorkomen, of dat een graf werd verkocht en de nieuwe eigenaar er in werd begraven zonder dat de tekst van de steen werd gewijzigd.

Neem bijvoorbeeld de zerk van Jacob van Rhenen, de laatste van zijn geslacht, overleden op 28 oktober 1688 en diens echtgenote Catharina Morlot, overleden op 19 augustus 1702. Hun wapens zijn uitgebeiteld in de zerk. Maar ook lezen we op dezelfde zerk: "D'Heer Hendrik Smissaert hooftofficier deser stadt Anno 1770".

Uit de kerkadministratie blijkt dat in 1648 jonker van Rhenen eigenaar was van deze kelder met 6 stenen. In 1787 was de weduwe van wijlen de heer hoge officier Smissaert de eigenaar. Hendrik Smissaert zelf overleed op 1 februari 1786. Waarschijnlijk had hij de kelder in 1770 van erfgenamen van de Van Rhenen's gekocht. Het feit dat de kerkadministratie van eigenaren van graven pas in 1648 begint wil overigens niet zeggen dat er niet eerder in de kerk begraven werd. De thans oudste zerk in de Cunerakerk is die van Dionijs van Leefdael, overleden in 1491. Zijn ouders lagen ook in de kerk begraven, maar hun zerk was in de 17de eeuw reeds verdwenen.

Als laatste geef ik een lijstje met namen van families welke direkt of indirekt iets te maken hebben gehad met de graven in de kerk. Hoewel summier (de index behelst honderden namen), staan er wellicht namen tussen die de hedendaagse Rhenenaar aanspreken. Vanzelfsprekend ben ik bereid gegevens, over personen of families waarin men geïnteresseerd is, uit te wisselen. Evenzo houd ik mij aanbevolen voor mij nog onbekende gegevens.

Van Aalwijk, Van Bercheyck, Beyer, Boonsayer, Van Brederode, Van Brienem, Van Brenk, Budding, Coertpenning, Craayvanger, Van Deventer, Doornebal, Van Duverden, Van Dulcken, Van Gelre, Van Geyn, Van Griethuizen, Van Hoolhorst, Van IJsendoorn, Klerck, Van Leefdael, Lijster, Lobe, Menso, Van Noort, Van Ommeren, Palmer(t)s, Portone, Van R(e)umelaar, Roghair, Van Schoonhoven, Smissaert, Soet, Toll, Van Varik, Vastrik, Vereest, Verhell, Verwey, Vonk van Lienden, De Vrind, Wilbrink.

DE PUT UIT DE "MEVROUWENBUURT".

De rij huizen vanaf de Cuneralaan tot Makelaardij van Brandwijk, werd eind 19e eeuw de "Mevrouwenbuurt" genoemd. In de "betere stand" was het gebruikelijk zich "Mevrouw", in plaats van "Juffrouw" te noemen.

Dat "Mevrouwen" niet zoals "Het gewone volk" naar de pomp konden lopen, blijkt uit het onderstaande:

Juni 1989 ontdekte de fam. de Keyzer bij de aanleg van een terras, direkt achter hun woning een overkoepelde put. Hij was gesitueerd op de perceelsscheiding; in het midden van een blok van vier; onder dezelfde architectuur gebouwde woningen. De put moet dus voor gemeenschappelijk gebruik bestemd geweest zijn.

Opvallend was de grote diepte n.m. 17,5 meter; een diepte van een flat van 5 verdiepingen hoog!

Op de bodem waren slechts brokken puin te zien.

De constructie, diameter, steenmaat en metselverband was identiek aan de put, die aangetroffen werd, onder de villa van tandarts Van der Spoel. Deze was echter "slechts" 7,5 meter; datering eind 19e eeuw.

Gezien de ouderdom en omdat dergelijke putten van boven afgesloten waren, door een pomp, had onderzoek naar bodemvondsten geen zin. Ook de diepte nodigde mij daartoe niet uit.

Mede door de ligging van de put en de op gang zijnde verbouwing, was mijn advies "volstorten". Hierdoor blijft hij voor het nageslacht bewaard en kunnen ongelukken worden voorkomen.

Het antwoord op de vraag: "Hoe bouwt men nu een put van zo'n 19 meter diep?", is eenvoudiger dan men denkt.

Men begint met het metselen van de put. Een tweede man daalt af in de put en graaft onderin het zand weg.

Emmer voor emmer wordt het zand naar boven afgevoerd. Stukje voor stukje zakt de put, tot men het grondwater heeft bereikt. Een arbeidsintensieve bezigheid, die gebaseerd moet zijn geweest op een grenzeloos wederzijds vertrouwen, want een mislukt emmertje en

De "Mevrouwen" hebben zich dus geld nog "moeite" gespaard, om naar de pomp te kunnen lopen. De dichtstbijzijnde pomp bevond zich n.m. direkt ten Westen van het oudere gedeelte van het huidige Gemeentehuis.

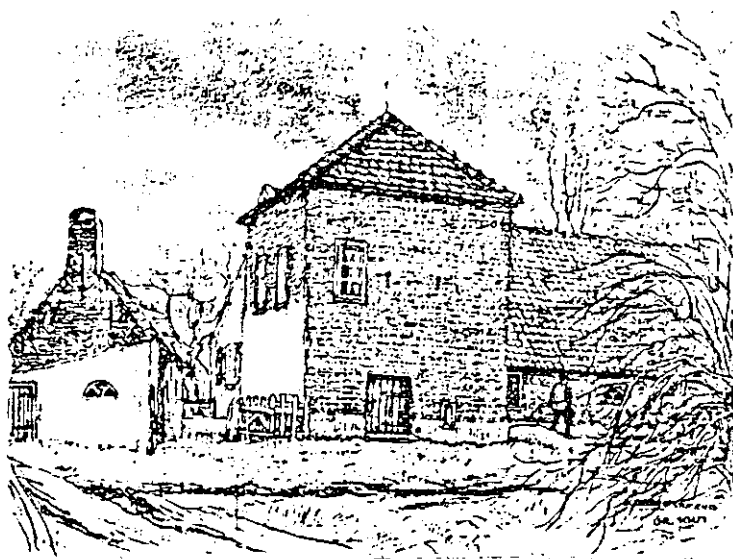
J.Mom

DE OUDSTE GESCHIEDENIS VAN "STUIVENES(T)", EEN EEUWENOUD
BOERDERIJ TE ACHTERBERG.

Onlangs onstond enige beroering toen de boerderij "Stuivenest" te Achterberg werd verkocht, na eeuwenlang te zijn bewoond geweest door Achterbergse families met namen als Doornenbal, Van den Oort en diverse generaties Van de Scheur.

Reden voor de onrust was, dat in korte tijd enige bijgebouwen, waaronder een oud bakhuisje, werden gesloopt (zie Afb.1.).

De huidige boerderij Stuivenest is tegen een van de oudst overgebleven monumenten van Z.O.Utrecht aangebouwd, namelijk een middeleeuwse donjon (vlucht- of woontoren), die onder monumentenzorg valt.

Afb.1. Een tekening van G.R. Schut van de donjon van Oud Stuivenes, met links het bakhuisje dat inmiddels is gesloopt.

De boerderij dient ingrijpend verbouwd te worden, en de vraag is nu of hierbij voldoende omzichtig met de genoemde donjon zal worden omgegaan. Veel vertrouwen dat dit echt goed af zal lopen is er niet echt. De reeds genoemde bijgebouwen konden en volgens de huidige eigenaar "moesten" worden gesloopt, omdat er door de huidige niet-agrarische bestemming van de boerderij "er te veel vierkante meters aan bijgebouwen aanwezig waren" volgens de Gemeente Rhenen.

De eigenaar wil nu de donjon restaureren volgens richtlijnen af te geven door Monumentenzorg. Rond de boerderij is de grond inmiddels geegaliseerd en is er een aarden wal rond het erf opgeworpen (Afb.2 en 3).

Het goed Stuivenest, of Stuvènes zoals het vroeger heette, wordt al in de middeleeuwen vermeld in de stukken aanwezig in het Gemeentearchief te Rhenen en het Rijksarchief te Utrecht. De familienaam (Van) Stuivenberg of Stuijvenberg, die heden nog te Rhenen en Veenendaal voorkomt, zou ook terug te voeren zijn tot de vroegere bewoners van het goed Stuvènes(t).

Omdat er nogal wat onduidelijkheid bestaat over de ouderdom van Stuivenest, werd hiernaar onlangs opnieuw archiefonderzoek verricht. Hierbij is gebleken dat het goed Stuvènes, waarschijnlijk een ridderhofstede, via de familie Van Renen einde 15e eeuw in handen kwam van de familie Valckenaer, om uiteindelijk in bezit te komen van het Agnietenconvent te Rhenen.

Hoewel het vooralsnog niet in de bedoeling ligt stamreeksen in "Oud Rhenen" te (gaan) publiceren, lijkt het interessant hier toch een uitzondering te maken voor de oudst bekende leden van het geslacht Valckenaer te Rhenen. Immers dit geslacht is nauw betrokken geweest bij de oudste geschiedenis van Rhenen; zo bewoonden de Valckenaers het voormalige kasteel Valkenburg te Achterberg.

Afb.2. Stuivenest met bakhuisje en oude schaapskooi vlak voor de sloop (foto J.Mom).

Afb.3. Stuivenest na sloop van bijgebouwen met nieuwaangelegde aarden wal rond het erf.

- I.a. JAN VELKENER (vermoedelijk), overl.voor 1433, gehuwd met
Joncfrou MARGRIET
b. MECHTELD VALCKEN
c. ADRIAEN VELKENER
d. GEUERT VELKENER

Deze waren alle lid van het Sint Cuneragilde te Rhenen.

- II.a. ADRIAEN VELKENER
b. JOHAN VELKENER
c. HENRIC VELKENER, volgt III.

Ariaen en Johan Velkener werden in 1433 genoemd als lid van het Sint Cuneragilde.

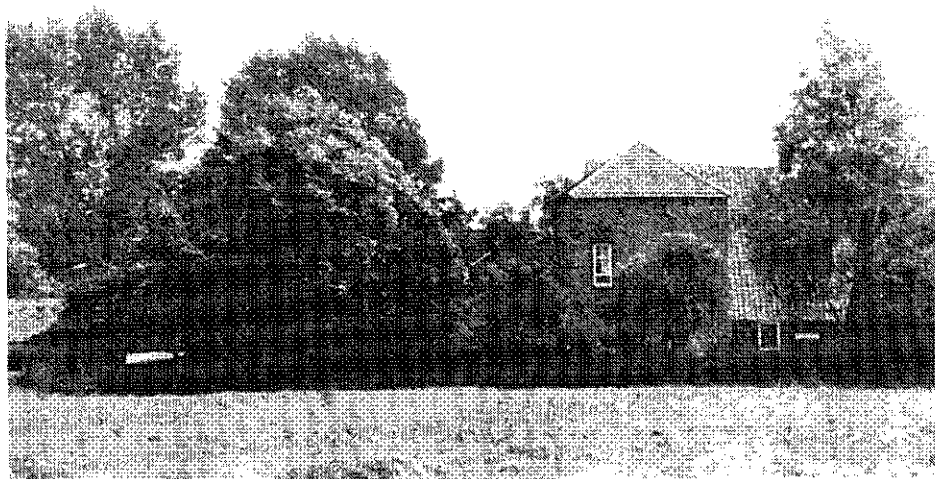
- III. HENDRIK VALCKENAER, o.a. 23 september 1451 en ook 16 mei 1457 beleend met Snoygrevenweert met gericht, tienden, tijns en toebehoren in het kerspel van Rhenen; hij trouwde GODWINA (GOSTOUWE, GOIDSCOUWE) FREYS VAN DOLRE.
Uit dit huwelijk:
1. HENDRIK, volgt IVa.
2. JOHAN, volgt IVb.

- IVa. HENDRIK VALKENAR (VALCKENAER), heer van Rumelaer, huwde volgens het huwelijksverdrag op St Cecilia avond, 22 november 1471 ogeemaakt, KOENEGONDT VAN DEN BOETZELAER, geboren circa 1450, dochter van RUTGER IV VAN DEN BOETZELAER, ridder, en van ELBURG VAN LANGERAK, heer en vrouwe van Boetzelaer, Asperen, Langerak en half Nieuwpoort. Uit dit huwelijk:
1. FRANCISKA VALCKENAER, trouwde HENDRIK VAN BAEXEM WOLTERSZ, ambtman en richter van Maes en Waal; kochten in 1491 huis te Leeuwen.
2. HENDRIK VALCKENAER, minderjarig beleend in 1485; op 8 mei 1495 deed hij zelf de leeneed en moet dan tenminste 18 jaar oud zijn geweest, dus is hij geboren in of voor 1477.

IVb. JOHAN VALCKENAER, overl. voor 1494, werd op 8 februari 1472 beleend met Snoygrevenweert en droeg dit op dezelfde dag over aan zijn broer HENDRIK; hij trouwde MARGRIET MARTIJNS, weduwe van BEERNT FREYSE VAN DOLRE. Van de naam Freyse is de naam Friessesteeg te Achterberg afgeleid. Uit dit huwelijk:

Jonkvrouw JANNA VALCKENAIR, enige dochter, zij was reeds in 1494 non in het Agnietenconvent te Rhenen en schonk ondermeer haar bezittingen, de goederen te Achterberg, Stuvesen in Velderbroek en Dolre, aan het Agnietenconvent, zoals blijkt uit aktes anno 1530/1531, waarin melding wordt gemaakt van de nalatenschap van JANNA, die aan het Agnietenconvent te Rhenen toebehoorde.

In het Oud-Archief van Rhenen bevindt zich een charter van 28 mei 1578, waarin melding wordt gemaakt voor de "Schepenen van Renen" van een schuldbekentenis van het St. Agnietencovent aan de kerk van St. Kunera. Het gaat om een lening van 300 gulden, tegen een rente van 18 gulden per jaar. Als onderpand kon de kerk aanspraken maken op "de bouwinge, huis, hofstede en land Achter Berch aldaar gelegen, en Stuivenest genaamd".

Afb.4. Zijaanzicht van Stuivenest met duidelijk zichtbaar de middeleeuwse donjon (foto J.Mom).

Op 15 april 1617 werd een inventaris opgemaakt van de bezittingen van het Agnietenconvent te Rhenen, waarbij een aantal brieven werden geregistreerd, o.a.:

"Noch elff besegelde briefkens van Stuvesen achter berch op Velderbrouck. In groenen wasse, getekend met P"

"Een briefken met acht groene segelkens beroeren het Stuvnest Achterberch, getekend met UU"

"Vijer briefkens met groene segelkens nopende het Stuvnest ende tgoet te Dolre, getekend nummer VJ"

De vraag is in welk archief deze voor inzicht in de geschiedenis van Stuivenest zo belangrijke charters zich (nog) zouden kunnen bevinden.

Het goed Stuvesen(t) "op Velderbroek te Achterberg" was aanvankelijk 16 morgen groot. Later wordt ook wel melding gemaakt van 10 morgen, zoals blijkt uit de volgende aantekening in de rekeningen van het St Agnietenconvent te Rhenen:

"Jacob Henricksen heeft in huer de bouwinge, so huysinge ende hoffstadt en het lant daer aen behorende genaemd Stuijvenest groot omtrent thien mergen bouwlants de welcke den pachter om de derdthelwe bouwt welcke derde ijerde vercoft is ende wert vande coopenningen vanden hiernaes gulden 26 ontfanck gemaect. Heeft mede in huire twee mergen hoylants in de Maeten gelegen. Mitsgaders nog het derden deel van omtrent drie mergen hoylants ende onlants genaemt de Schilt ende dat den tyt van ses jaren langh aenden andere geduirende. Ingegaen sijnde Petri ad Cathedrum Anno 1629 jaerlicks alle jaer voor de somma van twee ende dertich carolus gulden vrij gelt van oudtschiltgelt, schellinggelt ende allen andere schattingen ende ongelden in date der huircedullen deir op staende breder vermijens de huircedullen daer van sijnde. Daer van Bovmisse ende Cormisse Anno 1633 het vijffde seste Jaer pachter is verschenen, dus hier XXXIJ f".

Dezelfde Jacob Henricksen had ook in 1639 het goed Stuivenest nog in pacht; vermoedelijk pachtte zijn broer Adriaen Henrickomstreeks dezelfde tijd het goed Dolre te Achterberg, dat ook aan het Agnietenconvent toebehoorde.

In de staten van het Oudschildgeld Anno 1599/1600 (met melding van situatie omstreeks 1535) werd Stuvenes(t) niet met name genoemd (wel Dolre), zodat moeilijk vast te stellen is welk goed, toebehorende aan het Agnietenconvent, nu precies in die tijd Stuivenest was en wie de pachters waren.

Het lag aanvankelijk in de bedoeling de diverse bewoners van Stuivenest vanaf de middeleeuwen tot heden op te sporen met behulp van oudschildgeld-, huis-, en familiegedcohierren, zoals dat ondermeer ook gedaan is voor het oude veerhuis te Rhenen.

Gezien de genoemde problemen met de ouschildgeldstaten, lijkt dit een omvangrijk onderzoek, dat mogelijk meer op de weg ligt van genealogen. Niet uitgesloten is dat hiertoe al het nodige werk is verricht door de familie (Van) Stuivenberg.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

1. Archief Kerken Kapittelen & Kloosters, No's 1223, 1229, 1269 en 1283, A.R.A. te Utrecht.
2. Dr. A.J. de Jong, Drie eeuwen broeders en zusters leden van het St. Cuneragilde te Rhenen (1392 - 1683), "Oud Rhenen" 6e jaargang, nummer 2 (1987).
3. J.W. des Tombe, Het Geslacht Van den Boetzelaer, bewerkt door C.W.L. Baron van Boetzelaer (Assen 1969).
4. J. Combrink, Rhenen - Van vestingstad tot Grebbestad (Zaltbommel 1981).
5. Blafferds Oudschildgeld, Archief Staten van Utrecht, Financ. Inst. No 1677, A.R.A. te Utrecht.
6. Leggers van het oudschildgeld en de reele en personele ongelden door de vrijheid van Rhenen aan de Staten van Utrecht op te brengen, anno 1688, 1695 plus extracten uit 1599, G.A. te Rhenen, Oud - Archief No 294.

A.J. de Jong

EEN ONBEKENDE HISTORISCHE PLEK TE ACHTERBERG ?

Elders in dit nummer is ruim aandacht besteed aan het middeleeuwse goed Stuvnes(t). In de middeleeuwen besloeg Stuvnes(t) 16 morgen en steeds werd vermeld in de archieven dat het gelegen was "op Velderbroek".

Als we de hedendaagse topografische kaarten van Achterberg bestuderen, dan ligt Stuivenest in "De Kampen" en wordt als "Velderbroek" het gebied links en rechts van de Friesesteeg, vlakbij de Maatsteeg aangemerkt. Mogelijk is de veldnaamgeving te Achterberg in latere tijd veranderd.

In 1494 wordt Stuvnest als volgt gesitueerd:

"een huysinge hofsteden erve ende landt hoge ende laghe wilt ende tam te velde dat Wilhem van Hoeven in pacht sit daer boven naest leyt svriesensteghe beneden een hoeff lants bruyct Jan van Meerten noch die voorsz hoeff lants naest den voorsz huys Stuvnest gelegen soit Jan van Meerten bruijct"

Het vaak tesamen met Stuvnest genoemde goed Dolre is in 1494 gelegen "bij den predicxstoell bij der Horst soit Aernt Geritsz in pacht sit". Deze "predicxstoell" was waarschijnlijk in de middeleeuwen een plek waar men stopte om te preken tijdens de St. Cuneraprocessies.

Boven de Friesesteeg heeft zich altijd een verhoging in het landschap bevonden (veklaart dit de naam "Stuve nes"?) met daar op ondermeer een maisakkertje. Vlak bij de Maatsteeg bevond zich een heuvel, die enkele jaren geleden grotendeels afgegraven is, omdat de verhoging in het terrein waarschijnlijk lastig was voor het gebruik als grasland.

Edwin van Hagen, die op het afgraven van deze heuvel werd geattendeerd, vond ter plaatse onder andere enkele prehistorische stenen wektuigjes. Het betreft hier dus een zeer oude verhoging in het Rhenense veengebied, waarop mogelijk prehistorische bewoning is geweest.

Haast was deze zaak weer vergeten, totdat in een akte van 1434 de volgende passage werd aangetroffen: "item nog een stuck lants gehieten proceshovell, dair oeswert naest gelegen is die svriesensteghe midwert die weer van oestbroeck".

Waarschijnlijk is deze "proceshovell" een andere plaats dan genoemde "predicxstoell", desalniettemin hebben (hadden) we hier te maken met een historische plaats, waar mogelijk rechtgesproken werd of mensen terechtgesteld werden in de jurisdictie van kasteel De Horst of de Dijkgeburen.

De vraag is of hiermee een (bekend?) historisch monument verdwenen is; als dit zo is, dan is het jammer dat er geen professioneel archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden tijdens het afgraven van deze heuvel. Het gebied is inmiddels al weer begroeid met gras. Mogelijk is nog na te gaan waar de afgehaalde aarde naar toe gebracht is.

Ook dit is weer een voorbeeld van hoe belangrijk het is voorzichtig om te gaan met de gebieden te Achterberg, vooral bij de Dijk en Friesesteeg, en tussen Rhenen en Elst langs de Rijn en hier niet zomaar de spade of bulldozer in te (laten zetten), zonder de R.O.B. hiervan in kennis te stellen. Veel informatie over de geschiedenis van Rhenen, Achterberg en Remmerden dreigt hiermee onnodig verloren te gaan.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

1. Cartularium van het Agnietenconvent te Rhenen van begin 16e eeuw met latere bijvoegselen (in vroeg Gotische omslag), folio's 13 en 166 vs, Archief Kleine Kapittelen & Kloosters No 1224, A.R.A. te Utrecht.
2. Dr. H.P. Deys, Het Cunerafeest in Rhenen in 1571, Oud Rhenen 6e jaargang No 2, juni 1987.
3. Prof. Dr. W. van Iterson, De Stad Rhenen (Assen 1960).
4. Kaart met aangegeven Archeologische Monumenten in de Provincie Utrecht, Uitgave van de R.O.B., september 1987.

A.J. de Jong.